

LUDOVÍT BAKOŠ, *LUDOVÍT ŠTÚR AKO VYCHOVÁVATEĽ A BOJOVNÍK ZA SLOVENSKÚ ŠKOLU* (Školské pomery na Slovensku v tridsiatych až päťdesiatych rokoch 19. stor.). Vydalo Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1957, strán 314.

Nedávne sté výročie smrti L. Štúra podnietilo nielen záujem našej širokej verejnosti o život a dielo tohto veľkého slovenského vlastenca, ale stalo sa aj impulzom pre celý rad vedeckých pracovníkov, aby sa zaoberali jeho mnohostranným účinkovaním a ukázali jeho významné miesto v slovenských dejinách, v našom národno-oslobodzovacom hnutí polovice minulého storočia, jeho veľký prínos v rozvoji našej národnej kultúry. Štúrova osobnosť a dielo znovu upútali pozornosť našich historikov, filozofov, jazykovedcov, literárnych historikov, ekonómov, pedagógov a kultúrnoosvetových pracovníkov, slovom pracovníkov všetkých oblastí, do ktorých tak významne zasiahol Štúr svojou mnohostrannou činnosťou. Táto komplexnosť výskumu a hodnotenia Štúrovho diela, ktorá našla svoj výraz aj vo vedeckej konferencii Slovenskej akadémie vied O živote a diele Ludovíta Štúra, usporiadanej Historickým ústavom SAV v decembri 1955, je popri rozsahu štúrovského bádania a akcií jednou z príznačných črtí, ktorými sa líšili naše podujatia od podobných podujatí v minulosti. Iným, nie menej príznačným momentom bola skutočnosť, že sme k skúmaniu a hodnoteniu Štúrovho diela pristupovali v čase, keď si veľká väčšina našich bádateľov už tvorivo osvojila marxistickú vedeckú metódu, a čo viac, keď sme z veľkej časti prekonali svoje detské nemoce rastu, prejavujúce sa okrem iného aj v ľavičiarcky nihilistickom prístupe k hodnoteniu našich národných tradícií. Napokon nemožno nespomenúť ani to, že sme pre našu prácu mohli použiť niektoré nové vydania dôležitých pramenných materiálov, predovšetkým vzornú Ambrušovu edíciu *Listov Ludovíta Štúra* a väčšiu časť rovnako starostlivo pripraveného päťväzkového *Výberu Štúrovho diela*, ktoré vydáva Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry. Časť výsledkov nášho bádania o L. Štúrovi a vedeckej konferencie o jeho živote a diele sa už dostalo do rúk našich čitateľov.¹ No toto bádanie, ku ktorému dalo impulz štúrovské jubileum, nie je ešte dokončené. Mnohí z autorov referátov, prednesených na konferencii, pokračujú napr. v rozpracovávaní svojich tém na širšie monografické štúdie, ako o tom svedčí aj kniha Ludovíta Bakoša, ktorá sa práve dostáva do rúk našej verejnosti.

Bakošova monografia je prvý vážnejší pokus ukázať významnú činnosť L. Štúra na dôležitom úseku národnej a kultúrnej emancipácie slovenskej spoločnosti — na

¹ *L. Štúr, život a dielo. 1815—1856*. Sborník materiálov z konferencie Historického ústavu SAV, Bratislava 1956; Goláč K., *Ludovít Štúr. 1856—1956*, Bratislava 1956; Matula V., *Ludovít Štúr*, Bratislava 1956, ako aj celý rad štúdií a článkov v časopisoch.

úseku boja o slovenské školstvo. Robí tak informovane na pozadí rozboru vtedajšieho stavu školstva na Slovensku, jeho nedostatkov a potrieb, čím dáva správne vyniknúť všetkým Štúrovým plánom a podujatiam. V organickej spojitosti s touto stránkou Štúrovej činnosti si autor správne všíma aj jeho vychovateľskú prácu na bratislavskom lýceu v rámci tamojšej Spoločnosti česko-slovanskej a Ústavu slovanského, činnosť, ktorá zohrala takú veľkú úlohu v ideovom formovaní celej generácie slovenských národovcov v duchu slúženia národu a horúceho slovenského a slovenského vlastenectva.

Celú prácu si autor rozdelil do ôsmich kapitol. Sedem z nich je venovaných obdobiu pred revolúciou v rokoch 1848—1849, posledná, záverečná, obdobiu po revolúcii.

Svoj výklad začína autor — v duchu tradície posledných rokov — stručným náčrtom sociálno-ekonomickej a politickej situácie na Slovensku v prvej polovici 19. stor. V nej na základe pomerne skromného materiálu, čerpaného z celkove známej literatúry, kreslí obraz, ktorý poznáme z podobných „tradičných“ úvodov k prácam o slovenskom národnom hnutí tridsiatych — štyridsiatych rokov minulého storočia. Nič by sa preto nebolo stalo, keby bol autor opustil túto už neraz spravodlivo kritizovanú „tradiciu“ (sociálno-ekonomických appendixov namiesto budovania celého bádania a výkladu na sústavnom rozbere spoločensko-hospodárskej a politickej situácie) a začal svoju prácu hneď druhou kapitolou, nadpísanou *Obraz školstva a ľudovej vzdelanosti na Slovensku v prvej polovici 19. storočia*, ktorá veľmi dobre uvádza čitateľa do odbornej problematiky diela a je cenná tým, že je napísaná na základe špeciálnejších prameňov a hovorí o celom rade nových, menej známych otázkach, ktoré sú ťažiskom autorovho odborne zameraného bádania. Spolu s kapitolou štvrtou (o Štúrovom pôsobení na bratislavskom lýceu), piatou (o charakteristických črtách Štúrovej výchovnej práce), šiestou (Štúr a otázky slovenskej školy do vydávania Slovenských národných novín) a ôsmou (Štúr a otázky slovenskej školy po roku 1849) patrí medzi najhodnotnejšie časti Bakošovej práce o Štúrovej pedagogickej a vychovateľskej činnosti a jeho boji o slovenskú školu.

Tretia kapitola práce, venovaná otázke ideového formovania Štúrovej osobnosti, vidí sa nám, najmä pre jej všeobecný charakter, dosť nevhodne vložená medzi druhú a štvrtú kapitolu, ktoré organicky súvisia a logicky jedna na druhú nadväzujú. Nechceme však povedať, že autor mal túto dôležitú otázku celkom vynechať. Mohol však o nej (samozrejme skráteno) hovoriť v druhom (Štúrovo pôsobenie v Spoločnosti česko-slovanskej a v ústave slovanskom) a treťom (Štúrov návrat z Halle a organizačné dobudovanie Ústavu slovanského) paragrafe IV. kapitoly, bez toho, aby porušil logický sled svojej práce. Pokiaľ ide o siedmu kapitolu (Štúrov výchovný a školský program v Slovenských národných novinách a Orle tatranskom), preberá pomerne dobre známe otázky a prináša dosť málo nového materiálu a nových pohľadov (týka sa to najmä 2. a 3. § kapitoly).

Autor pripojil k svojej práci aj početné prílohy (zaberajú temer 120 strán knihy!), ktoré majú dokresliť jeho výklad.

V súvislosti s týmto a vôbec s praxou uverejňovania pramenného materiálu, ako sa ona v poslednom čase u nás začína používať, žiada sa povedať niekoľko kritických slov. Budú sa týkať nielen autora recenzovanej práce, aj keď v danom prípade je reč o ňom.

L. Bakoš urobil správne, že ako osobitné prílohy k svojej práci uverejnil in extenso také dôležité dokumenty, ako Stanovy Spoločnosti česko-slovanskej a Ústavu slovanského v Bratislave (z rukopisnej *Pamätnice Spoločnosti česko-slovanskej*),

Stanovy dopisovateľského spolku, pozdravné adresy členov Ústavu slovanského významným slovenským národovcom (obidva dokumenty z rukopisnej pozostalosti Ctiboha Zocha) a dve Štúrove reči v bratislavskej spoločnosti (z 9. 9. 1835 a zo 7. 9. 1836). Sú to všetko dosiaľ nepublikované dôležité archívne materiály, z ktorých časť sa dokonca nachádza v súkromnej zbierke. Menej odôvodnené, aj keď odpustiteľné je uverejnené tzv. *Pravidiel života*, ktoré z pozostalosti M. Mikšíčka uverejnil už K. Goláň v práci *Na revolučnom Slovensku 1848—1849*. Ide však o staršiu (1931) a menej prístupnú prácu. No už nijako nemožno odôvodniť uverejnenie Štúrovej reči v „Lúčivom zasadnutí“ dňa 18. 6. 1842 a najmä nie obsiahleho výberu (vyše 40 strán!) z veľmi dobre známych Štúrových článkov v Slovenských národných novinách. Spomínanú reč totiž uverejnil už J. Vlček (Sborník Matice slovenskej II, 1924, 1—9), celkom prednedávnom aj Zđ. Sojková (L. Štúr, *K přátelům, k bratrům*, 101—113, Praha 1956) a J. Ambruš (L. Štúr, *Slovania, bratia!* 14—26, Bratislava 1956). Pokiaľ ide o Štúrove články a reči, tie vyšli už v celom rade výberov, nehovoriac ani o tom, že sú dnes všeobecne prístupné priamo v krásnej reedícii Slovenských národných novín!

Ani trochu nepochybujeme o tom, že autorovi išlo o ilustráciu jeho výkladu materiálom, ktorý by mal čitateľ hneď po ruke. No aj tak musíme zdôrazniť, že ide o celkom pomýlenú prax, ktorá by mohla viesť až k absurdnostiam (keby ju napríklad začali uplatňovať všetci autori prác o L. Štúrovi, z ktorých pre každého, nehľadiac na to, z akého aspektu sa Štúrom zaoberajú, sú temer rovnako dôležité napr. jeho reči v sneme)!

Nová práca o Ludovítovi Štúrovi z pera L. Bakoša je prínosom pre našu odbornú literatúru. Jej klady sú najmä tam, kde rieši špeciálne, doteraz dost obchádzané problémy Štúrovho boja o slovenské školstvo a jeho neobyčajne významnej výchovávateľskej činnosti a kde na to používa nový pramenný materiál, resp. známy materiál z nového, špeciálneho aspektu. Je napísané pútavo, pekným jazykom.

Vydanie tejto práce svedčí o tom, že naši vedeckí pracovníci nepovažujú svoje bádanie o Ludovítovi Štúrovi a jeho dobe za skončené. Aj konferencia o živote a diele L. Štúra ukázala, že je ešte celý rad problémov, ktoré treba rozpracovať a riešiť. Možno očakávať, že blízka budúcnosť prinesie ďalšie práce, ktoré sa úspešne vyporiadajú s týmito úlohami.

V. Matula

BEDŘICH ŠINDELĀŘ, *OHLAS MAĎARSKÉ REVOLUCE 1848—1849 NA MORAVĚ A VE SLEZSKU*. Vyšlo v Rozpravách Československej ekedémie vied ako 3. zošit Radu spoločenských vied vo februári 1957. Strán 77, s prílohami 97.

Štúdia patrí do série autorových prác, ktoré na nových ideologických základoch historickej vedy a s použitím výsledkov sústavného bádateľského úsilia úspešne vyvolávajú nový, svieži obraz spoločenského diania na Morave a v Sliezsku v revolučných rokoch 1848 a 1849, a tak opravujú omyly starších prác, ktoré vcelku ukazovali tieto oblasti ako krajiny „pokoja a poriadku“. Kládie si za úlohu revidovať hodnotenie ohlasu maďarskej revolúcie na území blízkom Slovensku, ako sa vyskytuje u starších historikov, a konkrétne utvorí správny odraz uhorského revolučného diania v moravsko-sliezskej oblasti na základe intenzívneho skúmania nepoužitých domácich prameňov. Autor vychádza zo stanoviska, že buržoázni historici jednak nevenovali téme náležitú pozornosť, jednak precenili vplyv liberálnej buržoázie na ideologické usmerňovanie širokých ľudových mas, takže sýto prefarbili rozsah a účinnosť ľudových sympatií k maďarskej revolúcii. Podrobuje kritike náhľady star-

ších historikov, ktorí v českej relácii nepochopili historické poslanie maďarskej revolúcie, jej medzinárodný význam. Vcelku myslí, že „zdravé jadro ľudu“ sa stotožnilo s revolučnou agitáciou spoza hraníc, a to výrazne v protive so snahami liberálnej buržoázie. Niet pochyby o tom, že autorovo dôkladné heuristické úsilie a závery z faktov a udalostí v susedných oblastiach pôsobia na slovenského odborného čitateľa veľmi priťažlivo.

Prvá časť rozpravy sa týka ohlasu viedenských októbrových revolučných udalostí z roku 1848 na Morave a v Sliezske a autor v nej použil len z malej časti úradné zprávy, čerpajúc prevažne zo súčasných novín a z literatúry. Zaradenie tejto kapitoly do celkovej osnovy práce vyplynulo autorovi zo záverov, ku ktorým dospel pri hodnotení sympatií brnenského ľudu k revolučnej Viedni, podobných prejavov solidarity v iných mestách a stupňovaného vrenia vo vidieckom ľude v období októbrovej revolúcie vo Viedni a jej potlačovania Windischgrätzom. Autor dospel k formuláciám, ktoré možno spoločne zhrnúť do tézy, že revolučné vrenie na Morave a v Sliezske v októbri a novembri 1848 bolo nielen galvanizované viedenským revolučným hnutím, ale vzájomne aj moravsko-sliezske vrenie podporovalo revolučnú Viedeň, a tak, aj keď nie zväčša bezprostredne, znamenalo aj podporu rozvíjajúcej sa maďarskej revolúcií. Staršie historické práce na základe úradných spisov o brnenských demonštráciách netlmočili revolučné pohyby brnenského ľudu v ostatných októbrových dňoch roku 1848 ako politickú zložku, stavajúcu sa dynamicky k viedenskému revolučnému daniu. Autor, skúmajúc triedne politický postoj v masovom hnutí brnenského ľudu, najmä proletariátu, ukázal presvedčivo, že bol ohniskom dôsledne demokratického hnutia v súvislosti s viedenským vlnobitím. Zato sa nám zdá, že situáciu na moravskom vidieku, keď máme na mysli uvádzaný faktický podklad, vysvetlil veľmi schematicky ako v jej dôsledkoch objektívnu podporu revolučnému hnutiu vo Viedni; a tým väčšmi to platí o sliezkych ľudových pohyboch. Myslíme, že sa tu ocitol na nebezpečnom okraji mechanického výkladu dvoch paralelných javov, sociálneho hnutia vidieckeho ľudu a viedenskej obrany revolúcie. V historickom vážení pohybov moravsko-sliezskeho ľudu na strane bojovníkov na obranu revolučnej Viedne nemali by sme zanedbávať pomocnú predstavu rakúskeho roľníckeho ľudu. A hovoriť v tejto súvislosti o „sprvu neuvedomelej a nepriamej podpore maďarskej revolúcie“ nepokladáme za správne vzhľadom na politický obsah maďarskej revolúcie v tomto období; a ani za historicky opatrné.

Jadrom rozpravy je druhá kapitola o ohlasoch maďarskej revolúcie v českých krajinách, najmä v moravsko-sliezskej oblasti, do porážky revolúcie. Autor sa tu ocitol na pracovne panenskej pôde a mohol dospieť k novým záverom, ktoré obraz spoločenskej situácie na Morave a v Sliezske spresňuje. Sem patrí napríklad zistenie, že sympatie ľudových vrstiev k maďarskej revolúcií nevznikali až po rozohnaní kroměřížskeho snemu a po vyhlásení oktrojovanej ústavy. Materiálová časť úvahy v tejto veci, pomerne bohatá, presvedča o tom, že po potlačení viedenskej revolúcie široké vrstvy ľudu boli živnou pôdou odporu k reakčnému viedenskému režimu a mali veľký záujem o politické udalosti v Uhorsku so zjavnými sympatiami k bojom maďarského ľudu na obranu revolučných výdobytkov. Tento postoj ľudových vrstiev dokladá autor prejavmi korešpondentov a čitateľov prvého moravského deníka Moravských novín (jeho kritika časopisu je mierne priamočiara), ďalej poukazuje na prípady radikalizujúceho sa hnutia roľníckeho ľudu na orientačnom úzadí jeho hospodárskych záujmov, rozvádza agitačné úsilie maďarskej revolučnej propagandy a jeho odraz v zmýšľaní moravského ľudu, ako aj iné dôkazy kladného pomeru k maďarskej revolúcií.

Čo sa týka moravskej buržoázie a jej zmýšľania na prelome dvoch revolučných rokov, je charakteristické, že v rozprave, okrem málo výnimiek (napr. J. Kozánka z Opavy), nevystupuje z anonymity. Za pokrokovú skupinu autor dáva na tomto mieste hovoriť a konať českým radikálnym demokratom E. Arnoldovi a K. Sabinovi, ale v práci sa neozývajú ani mená z tábora moravsko-sliezskej liberálnej buržoázie, s ktorými by sa konkrétne spájala spiatočnícka propaganda medzi ľudom, smerujúca pod kepienkom nacionalistického šovinizmu proti demokratickej bojovej pospolitosti s maďarským ľudom. Do určitej miery to pripisujeme na vrub metodickému nedostatku štúdie. Prejavuje sa aj v tom, že autor často nekomentuje informácie, aby v nich odhalil s historickou čistotou pokrokový obsah. Porovnaj napríklad zmienku o protihurbanovskom veršovanom letáku „Nová píseň o uherském Urbanu, knězi luteránském, kterak víru katolickou zlehčoval, svatě tupil a mnohé katolické křesťany zmordoval“ v spojitosti s akciou podhostýnskeho ľudu proti rusavskému pastorovi (Danielovi Slobodovi), z ktorého autor, vychádzajúc z ideologického smeru Moravských novín, „klidné“ urobil prívrženca videnskej vlády a nepriateľa maďarskej revolúcie (str. 22). Podobne by mali z anonymity vystúpiť aj početní dodávatelia zbraní a iného vojnového materiálu maďarským revolucionárom, aby sa tu zreteľne oddelili záujmy špekulantov od aktívnej účasti ideových prívržencov revolučného boja v Uhorsku. O cestách, po ktorých maďarská revolúcia dostávala posily svojho vojnového potenciálu, obsahujú mnohé údaje spisy moravsko-sliezskeho General-Kommandu, z ktorých rozprava, uspokojujúc sa pravdepodobne ich korešpondujúcou časťou v prezidiálnych spisoch miestodržiteľstva, nečerpala.

Keď autor prechádza k opísaniu obdobia, v ktorom maďarská revolúcia má výrazne vzostupnú líniu, t. j. z jari 1849, jeho štúdia ukazuje najlepšie všetky prednosti nielen v novosti témy a zozbieraného materiálu, ale aj v jeho zapájaní do prúdu vyprávania, takže prehodnotenie udalostí sa prejavuje vyzdvihovaním hlbšieho zmyslu politických udalostí, krátko viery prostého ľudu miest a vidieka v solidaritu pri obrane spoločných záujmov všetkých národov. To platí napríklad o triednom základe početných povestí o Kossuthovi, ktoré autor uvádza z moravského územia. Závery na konci druhej kapitoly, ktorá je pochopiteľne stredom čitateľského záujmu zo stránky politickej, objektívne a triezvo ukazujú rozloženie politických síl na Morave a v Sliezsku, najmä charakter sympatií prostého ľudu k maďarskej revolúcii a ich akčnú schopnosť a mieru. Pri hodnotení prejavov a správania sa ľudových más nezamŕkajú sa negatívne prúdy na ich periférii v dôsledku nacionalisticky protimaďarskej agitácie českých liberálov a kontrarevolučnej vládnej propagandy.

Tretia časť rozpravy zhrnuje do stručného obrazu doklady o sympatiách moravského a sliezskeho ľudu ku Kossuthovi po páde maďarskej revolúcie a ich politickej problematike.

Ako už zo vzájomného styku Moravanov a Slovákov v predmarcovej dobe a zo susedstva v revolučnom priestore rokov 1848 a 1849 vyplýva, autor sa nemohol vyhnúť ani problematike pomeru slovenskej buržoázie k maďarskej revolúcii, tým viac, že podiel na slovenských pohyboch v tomto období mali aj početní inteligenti z Moravy. Autor sa tu vcelku pridržiava správnych najvšednejších formulácií o objektívne kontrarevolučnej povahe slovenských výprav proti maďarskej revolúcii, ale v práci, ktorá sa zaoberá takou citlivou témou na ideologickom fronte, nemalo by chýbať vysvetlenie *pohnútok* kroku slovenských vlastencov. Pohnútok, ktoré vyplývajú z rozloženia Uhorska v národy, pričom aj L. Kossuth z obavy o maďarskú

národnú bezpečnosť odvrhol onen spojovací živel pokrokového hnutia, na ktorom mali podiel nemaďarské národy i Slováci.

B. Sindelár napísal svoju štúdiu v čase, keď veľký postulát revolučných rokov 1848 a 1849 zredukoval konkurenčný boj nacionálnych buržoázií a vytvoril zväzok národov na rozbitie monarchie v záujme spoločenského pokroku, je za iných historických podmienok uskutočnený a ďaleko predstihnutý. Oživený záujem nášho ľudu o dianie v revolučných rokoch dostáva v štúdiu cenné dokladové materiály o správnej ceste zabezpečenia najužšej spolupráce našich národov s maďarským ľudom na základe ľudovodemokratického zriadenia.

K. Goláň

OTÁZKY VÝVOJE KAPITALISMU V ČESKÝCH ZEMÍCH A V RAKOUSKU-UHERSKU DO ROKU 1918. Vydalo Štátne nakladateľstvo politickej literatúry, Praha 1957, strán 280.

Na jar roku 1954 konala sa v Budapešti v tamojšom ústave dejín strany porada vedúcich pracovníkov ústavov dejín robotníckych a komunistických strán z ľudovodemokratických krajín a Sovietskeho sväzu. Na tejto porade stanovili úlohu spracovania hospodárskych dejín bývalej Rakúsko-uhorskej monarchie najmä v 19. stor. a začiatkom 20. stor. Na splnenie tejto úlohy podstatne prispela aj ďalšia konferencia, ktorú usporiadal v Prahe v dňoch 21.—24. septembra 1955 Ústav dejín KSČ a Historický ústav ČSAV. Na konferencii boli okrem československých historikov prítomní aj historici z Maďarska, Poľska a Rakúska, ktorí prerokovali otázky kapitalizmu a robotníckeho hnutia od jeho vzniku do roku 1917 na území jednotlivých štátov a oblastí bývalej monarchie. Niektoré referáty a diskusné príspevky (spolu 22), ktoré boli na tejto porade prednesené, sú uverejnené v tomto zborníku.

Úvodný referát P. Reimana *O tendenciách kapitalistického vývoja na území bývalého Rakúska-Uhorska* načrtáva hlavné línie rozvoja priemyslu a poľnohospodárstva, ako aj robotníckeho hnutia v Rakúsko-Uhorsku najmä po roku 1849. Poukazuje na rozdiel rozvoja kapitalizmu v západnej a východnej časti monarchie. Pokladá za nesprávne závery maďarských historikov, ktorí považujú pomer Uhorska k Rakúsku do roku 1867 za koloniálny a po roku 1867 — za polokoloniálny. J. Mésároš v diskusnom príspevku *K otázke koloniálneho postavenia Uhorska* rozvádza túto otázku konkrétnejšie a poukazuje najmä na to, že prílišným a pritom nesprávnym zdôrazňovaním koloniálneho útlaku zo strany maďarských historikov sa zakrýva vykorisťovateľská úloha maďarských vládnúcich tried a nedoceňuje sa úloha domácej šľachty pri udržovaní Uhorska v určitej závislosti od Viedne. A. Klíma v referáte *Manufaktúrne obdobie v Čechách a problém pôvodnej akumulácie* dospel k spornému záveru, že v Čechách proces pôvodnej akumulácie prebiehal od roku 1648 do zrušenia nevoľníctva.

Referát maďarského historika Pála Zsigmonda Pacha *Niektoré otázky tzv. pruského typu kapitalistického vývoja poľnohospodárstva v Uhorsku za dualizmu* rozoberá najmä otázky kapitalistického nájomníckeho systému v Uhorsku, tendencie pruského a amerického typu v poľnohospodárstve a otázky feudálnych pozostatkov v Uhorsku v druhej polovici 19. stor. Nedostatkom referátu je prílišná schematickosť. Autor si vytvoril na základe poučiek klasikov marxizmu schému, ktorým potom podriaďuje celkový vývoj v Uhorsku. Na toto správne poukazujú aj ďalšie príspevky Š. Kieniewiczza z Varšavy a J. Mésároša.

J. Purš v referáte *Príspevok k otázke odchylného vývoja priemyselnej revolúcie v českých krajinách a na Slovensku* rozoberá túto otázku v textilnej výrobe a

v priemysle vôbec. Dospieva k názoru, že priemyselná revolúcia v Čechách v najdôležitejších priemyselných odvetviach prebiehala takto: 1. Počiatkové štádium — od počiatku 19. stor. do konca dvadsiatyh rokov 19. stor.; 2. Rozvoj priemyselnej revolúcie — prelom dvadsiatyh-tridsiaty rokov až po rok 1848; 3. Rozmach a dovŕšenie priemyselnej revolúcie — od roku 1849 až do prelomu šesťdesiaty — sedemdesiaty rokov 19. stor. Čo sa týka Slovenska, dospel autor k názoru, že názory A. Špiesza o počiatkoch priemyselnej revolúcie na Slovensku v osemdesiaty rokoch 18. stor. sú nesprávne a prikláňa sa k názorom maďarského historika Vilmosa Sándora, že priemyselná revolúcia v Uhorsku (a teda aj na Slovensku) sa začína v tridsiaty rokoch 19. stor. a završuje sa koncom toho istého storočia. Prítom priemyselná revolúcia v Uhorsku prebiehala odchylné od klasického typu, t. j. nezačala v textilnej výrobe, ale v potravinárskom priemysle.

Celkový rozvoj priemyslu, rozvoj poľnohospodárstva, národnostné pomery a postavenie robotníckej triedy v českých krajinách v období imperializmu (do prvej svetovej vojny) rozoberá P. Reiman v ďalšom referáte *Základné vývojové tendencie imperializmu v Rakúsko-Uhorsku*. Otázkami priemyslu a finančného kapitálu sa v ďalších referátoch zaoberajú autori Š. Kieniewicz (*K otázke špecifickosti vývoja kapitalizmu v Haliči*), G. Landová (Rakúsko), E. Priesterová (Rakúsko), Vilmos Sándor (Maďarsko), O. Řiha, O. Mrázek, K. Herman a L. Holotík. V zborníku sú aj štyri príspevky k dejinám robotníckeho hnutia. Českého robotníckeho hnutia sa týkajú príspevky Zd. Šolleho a M. Reimanna, robotníckym hnutím v Rakúsku sa zaoberá Fr. Strobl a robotníckym hnutím v Uhorsku T. Erényi.

Prácu treba celkove hodnotiť kladne. Stane sa iste základom pre ďalšie štúdium v tomto smere.

P. Hapák

JOSEF KOLEJKA, *REVOLUČNÍ DĚLNICKÉ HNUTÍ NA MORAVĚ A VE SLEZSKU (1917—1921)*. Vydalo Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1957, strán 266.

Kolejkova kniha je pre Moravu a Sliezsko priekopníckym pokusom o monografické zachytenie významného obdobia vo vývoji robotníckeho hnutia na tomto území. Je to kniha regionalistická, ale so zdravým regionalizmom, ktorý neprestáva mať na zreteli celoštátnu problematiku, pričom špeciálnym štúdiom moravského a sliezkeho materiálu si získava možnosť sledovať istú charakteristickú odlišnosť v prejavoch triedneho boja na Morave a v Sliezsku a ich súvislosť s ostatným územím CSR, prípadne i so zahraničím.

Práca je vybudovaná na veľkom množstve rôznorodého pramenného materiálu (archívneho, tlačového, štatistického, ďalej na spomienkach súčasníkov ap.), ktorým obsiahla azda všetky oblasti Moravy a Sliezska, hoci nie vždy rovnako intenzívne. To je prirodzene pochopiteľné: veď niektoré oblasti — brnenská, ostravská, prostejovsko-přerovská a azda ešte západomoravská — ponúkli sa samé so svojou príťažlivou problematikou z dejín robotníckeho hnutia na prvoradé spracovanie. Nie je to nesprávne: tie kraje určovali do istej miery charakter robotníckeho hnutia na celom spomenutom území. Kolejka koniec koncov nevynechal vo svojej práci ani oblasti s prevažne poľnohospodárskou produkciou. Pravda, bolo to niekedy len okrajove a bude sa treba otázkami drobného roľníctva a poľnohospodárskeho robotníctva zaoberať v budúcnosti ešte oveľa podrobnejšie a intenzívnejšie.

Hlavným znakom Kolejkovej knihy je jej bohatá materiálová základňa a trpezlivosť záverov, ktorými autor uzatvára kapitoly či jednotlivé úseky kapitol a knihu

ako celok. Napriek tomu, že sa Kolečka dal uniesť na mnohých miestach častým doslovným citovaním dokumentačného materiálu priamo v texte — azda preto, aby získal knihe väčšiu hodnotnosť — urobil to tak šťastne, že kniha nestratila na čitateľnosti. Naopak, je napísaná dosť sviežo a pútavo.

Ešte by sme sa radi zmienili o jednom kľade Kolečkovej práce. Kolečka neustrnul iba na problematike robotníckeho hnutia, ale na nejednom mieste ho konfrontuje či doplna pomerami v buržoáznom tábore. Nepodarilo sa mu však zachytiť túto druhú stránku dejinných javov natoľko, ako by to bolo želateľné pre čiastočnú jednoliatosť sledovaného deja. Kolečka vyriešil šťastne aj problém ohlasov či vplyvov zahraničných udalostí na revolučné robotnícke hnutie u nás. Veľmi ucelene a výstižne sa tu podáva prejav ruskej buržoáznodemokratickej revolúcie a najmä Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie roku 1917. Aj v tomto prípade zostal Kolečka triezvym posudzovateľom ohlasov oboch ruských revolúcií v prostredí robotníckej a meštiackej spoločnosti na Morave a v Sliezske, neprecenil ich a ani nepodcenil.

Domnievame sa, že Kolečkova kniha je ukážkou starostlivej práce historika, ktorý neprikočil k napísaniu knihy, dokiaľ prijateľným spôsobom nezvládol množstvo novodobého materiálu, ktorý ho však neuniesol k nejakým nadsadeným záverom, k jednostrannosti, a svojou regionálnou monografiou (nechceme sa vyhýbať pojmu „regionálny“ ani napriek jeho hanlivému charakteru, ktorý si ani nezaslúžil) prispel veľmi úspešne k budúcemu dokonalému opisu udalostí z rokov 1917—1921 na území celej CSR.

Kniha je rozdelená okrem úvodu a záveru do piatich hlavných kapitol: I. Zkušenosti dělnického hnutí z období před rokem 1917; II. V boji proti válce a za sebeurčení národů v letech 1917—1918; III. V boji o moc v samostatném státě. Založení marxistické levice; IV. Rozhodující střetnutí proletariátu s buržoasií o moc v republice v prosinci 1920; V. Založení Komunistické strany Československa. Knihu uzaviera 19 príloh z archívneho materiálu alebo súčasnej tlače a zoznam použitej literatúry a prameňov.

Naznačeným roztriedením látky podal Kolečka iste aj návrh na periodizáciu robotníckeho hnutia tejto doby na Morave a v Sliezske. Pretože pritom vychádzal z dôkladnej znalosti prameňov, zdá sa jeho návrh prijateľný.

K akým hlavným názorom dospel Kolečka? Ak až do prvej svetovej vojny a čiastočne aj v jej priebehu vykazovala Morava dosť veľké zvláštnosti vo vývoji robotníckeho hnutia, potom sa po 28. októbri 1918 dostalo toto hnutie do značne užšieho zväzku s vývojom v Čechách. Dodávame, že v tomto zmysle bude raz zaujímavé porovnanie so Slovenskom, ku ktorému Morava so Sliezscom vždy dosť inklinovali. Najsilnejšie triedne boje boli na Brnensku a Ostravsku. Väčšiu pozornosť by si zasluhovala juhozápadná Morava, kde sa v revolučnom hnutí uplatňovali aj poľnohospodárski robotníci a drobní roľníci. Roky 1917—1918 označil Kolečka za začiatok obdobia, z ktorého vyšiel boj ľavých síl sociálnej demokracie proti oportúnizmu, boj o uskutočňovanie novej, revolučnej robotníckej politickej strany. V rokoch 1919—1920 narastalo v ľude poznanie, že musí aktívne zasiahnuť pri procese vzniku socialistickeho štátu. Koniec koncov v polovici roku 1920 dostala sa otázka diktatúry proletariátu na poradie verejného a stranického rokovania. Spolu s tým sa vyvíjala a rozširovala aj myšlienka proletárskeho internacionalizmu. Avšak až neúspech generálneho štrajku z decembra 1920 doviedol proletariát k uznaniu stanoviska, že je nevyhnutné vytvoriť robotnícku stranu v súlade so zásadami III. internacionály. Vznik KSCZ znamenal zrodzenie najdôležitejšej a dosiaľ chýbajúcej

podmienky revolučného zvrhnutia kapitalistického spoločenského poriadku. Lenže zatiaľ sa upevnila moc buržoázie natoľko, že táto hlavná úloha Komunistickej strany Československa sa musela dočasne odsunúť.

Zd. Konečný

SAMO FALĽAN, SLOVÁCI V PARTIZÁNSKYCH BOJOCH V SOVIETSKOM SVÄZE. Vydalo Slovenské nakladateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1957, strán 208 + 38 strán obrázkovej časti.

Cesta slovenského národa za druhej svetovej vojny sa vyznačuje mimoriadne významnými a zložitými udalosťami. Najmä v predvečer vypuknutia vojny a v prvých rokoch jej priebehu nachádzame v nej dramatické momenty zrady, poníženia a utrpenia. Na druhej strane vstupuje tu do popredia — najmä uprostred vojnového požiaru a v jeho záverečnej fáze — uvedomelé hnutie protifašistického odporu, politických a ozbrojených akcií, individuálneho a kolektívneho hrdinstva príslušníkov slovenského národa počas veľkého boja za slobodu, čo sa výrazne pričleňuje k našim dávnejším revolučným tradíciám a podstatne ich obohacuje. Zobrazenie a rozbor týchto dejov patrí stále k popredným úlohám slovenskej historickej vedy. Ak totiž premietame dosiahnuté výsledky našej historiografie, musíme zdôrazniť, že tieto nie sú dosiaľ úmerné dôležitosti uvedenej tematiky.

Najmä rozvinutie národnooslobodzovacieho boja a účasť tisícok slovenských vlastencov na rozličných frontoch protifašistického boja vyžaduje ešte mnoho bádateľského záujmu a seriózných obširnejších spracovaní. Okrem iného sa ako naliehavá ukazuje potreba prejsť od drobných príspevkov a článkov k podrobnejším monografiám vyčerpávajúcim všetok prístupný dokumentárny materiál. Pravda, v minulých rokoch, kým sa naša historická veda ešte iba prebojovala k marxistickej metóde a taktiež materiálový výskum bol úzko obmedzený, bolo treba splatiť daň aj týmto drobným formám historickej práce, navonok síce menej efektným, ale vo svojom jadre nesporne užitočným.

Jedným z autorov, ktorý sa hneď po oslobodení v menších príspevkoch začal venovať spracovaniu kapitol z boja slovenských vlastencov proti fašizmu a teraz sa sústredil na celistvejšiu a dokonalejšiu koncepciu, je Samo Falľan svojou knihou *Slováci v partizánskych bojoch v Sovietskom sväte*.

Falľan ako priamy účastník udalostí, týkajúcich sa slovenských vojakov od ich vyslania na východný front, cez ich prechod na sovietsku stranu a napokon aktívnu bojovú účasť v radoch sovietskych partizánov, má značnú výhodu pred inými historikmi opierajúcimi sa pri spracovaní týchto otázok iba o dokumenty. Je to jeho bezprostredná skúsenosť, bohaté zážitky vojaka a partizána, možnosť zobraziť vecne nielen holé fakty, ale aj preniknúť do rozličných odtienkov zmýšľania a rozhodovania sa slovenských vojakov, zachytiť okolnosti a zložené momenty, ktoré nevyhnutne museli vplývať na konanie jednotlivcov a skupín. Na druhej strane sa autor musel vyhýbať nebezpečenstvu, aby neupadol do subjektívneho opisovania a neprecenil na úkor celku jednotlivé deje a podiel zúčastnených osôb, s ktorými prichádzal do priameho styku. Môžeme povedať, že sa tomuto úskaliu vyhol úspešne a dokázal podať vyvážený a vierohodnosť vzbudzujúci obraz.

Autor vychádza z podmienok, aké sa u nás utvorili v období Mníchova, rozbitie Československej republiky a v počiatoch fašistického slovenského štátu. Prvé dve kapitoly (Zrada prvej ČSR, Ľudáci v službách Hitlera) majú charakter informatívneho pohľadu, pomáhajú čitateľovi vžiť sa do politickej a vojenskej atmosféry

vtedajšieho obdobia. Falfan si v nich ani nekladie iný cieľ, než stručne uviesť fakty o vlastnej téme na základe výsledkov už známej literatúry.

V ďalších statiach (Slovenský ľud odmieta vojnu proti Sovietskemu sväzu, Hrdinský boj sovietskeho ľudu proti hitlerovským okupantom) všima si najdôležitejšie črty vývoja po prepadaní Sovietskeho sväzu, prístupuje k podrobnejšiemu rozboru, opierajúc sa pritom aj o dosiaľ neuvyverejnené pramene. Dozvedáme sa tu celý rad závažných faktov o vyslaní slovenských jednotiek na východný front, o nátlaku a perzekúcii fašistických úradov a Hlinkovej gardy pri mobilizácii a zriaďovaní tzv. šikov dobrovoľníkov, o odpore ľudu proti vojne, o protifašistickom zmýšľaní v armáde a medzi obyvateľstvom.

Slovenskí vojaci na východnom fronte tvorili teleso značne nesúrodé a mnohotvárne. Ich postoj k Sovietskemu sväzu bol spočiatku dosť nejasný. Ťažko by sme mohli určiť spoločného menovateľa ich zmýšľania aj pokiaľ ide o celok alebo jednotlivé väčšie skupiny. K prednostiam pracovného postupu Falfana patrí fakt, že neupadá do idealizovania, nepodáva riešenie tejto problematiky zjednodušené, ale vidí ju so všetkými atribútmi, aké v tom čase boli pochopiteľné a ktoré si nemôžeme zakrývať, keď sa chceme dopátrať historickej pravdy.

Počet slovenských vojakov vykazoval istú pohyblivosť. Kým na začiatku septembra 1941 slovenské jednotky odoslané na východný front predstavujú vyše osemnásť tisíc vojakov a dôstojníkov, o necelý polrok tento stav klesá asi na desať tisíc vojakov, zorganizovaných v dvoch divíziách a rozličných pomocných útvaroch, pričom takmer polovica mužstva sa skladala zo záložníkov. Boli to práve záložníci, ktorí prví vnášali medzi svojich druhov ducha nespokojnosti a odporu a stávali sa organizátormi protinemeckých akcií. Pre túto okolnosť bratislavské Ministerstvo národnej obrany bolo nútené stiahnuť značnú časť záložníkov z frontu.

Uvedomovací proces slovenských vojakov sa vyvíjal pozvoľna. Počiatkové sympatie k sovietskym ľuďom prechádzali len postupne do užších stykov, spolupráce a napokon výušťovali v bojovom začlenení na sovietsku stranu.

Prirodzene, takýto proces sa nezakladal na živelnosti a mohol sa rozrásť a zavŕšiť iba za pôsobenia celého radu aktívnych činiteľov. Je správne, ak autor nielen uvádza, ale aj materiálmi dokumentuje, akú úlohu zohrala pritom práca ilegálnej komunistickej strany na Slovensku i v Sovietskom sväze, aj činnosť moskovského vedenia KSC, ďalej ako pôsobila myšlienka slovanského povedomia a v nemalej miere aj priame skúsenosti, získané slovenskými vojakmi medzi sovietskymi ľuďmi.

V konečnom výsledku vyznela expedícia slovenských jednotiek na front pre fašistických predstaviteľov ako žalostný krach, pretože takmer polovica (asi štyritisíc vojakov a dôstojníkov) z početného stavu jednotiek roku 1942 prešla do konca roku 1943 k sovietskym partizánom a obrátila zbrane proti Nemcom. Ostatné zvyšky museli byť narychlo odvolané a mohli sa už len čiastočne použiť na inom území (Taliansko) pre technicko-pomocné vojenské služby, pričom slovenskí vojaci si aj v nových podmienkach vedeli nájsť cestu k miestnym partizánom.

Tvorivý prínos S. Falfana najbezpečnejšie zisťujeme v centrálnych kapitolách Spolupráca vojakov Zaisťovacej divízie s partizánmi, Hromadné prechody vojakov Zaisťovacej divízie roku 1943, Hrdinský boj v lesoch Bieloruska a severnej Ukrajiny, Rýchla divízia a jej neslávny koniec, v ktorých autor mohol uplatniť osobitnú znalosť faktov na základe bezprostredného pozorovania i zo štúdia slovenských a sovietskych dokumentov. Dramatické osudy slovenských vojakov a ich bojovú účasť osvetľuje tu v organickom začlenení do celkovej situácie. Prítom nevytvára uzavretý svet odvahy a hrdinstva a pateticky nepovyšuje zobrazované postavy do

legendárnych polôh, naopak, skôr ich uzemňuje, predstavuje so všetkými cnosťami, aké sa skutočne mohli prejaviť, a s nedostatkami, ktorých sa nebolo možné rýchlo zbaviť v mimoriadne zložitých situáciách. Preto sa pevne vtlačajú do pamäti čitateľa nielen črty veliteľskej osobnosti kapitána Jána Nálepku-Repkina a niektorých jeho ďalších druhov, známych už z doterajšej literatúry, ale aj bojové príbehy mnohých viac-menej známych alebo dosiaľ vôbec nespomínaných radových vojakov a partizánov.

Autor zaludnil zobrazované priestranstvo a deje svojej práce omnoho viac, než sme na to obyčajne zvyknutí. Takýto jeho postup považujeme však v tomto diele za celkom správny, pretože zvyšuje dokumentárnosť práce a robí ju zaujímavejšou. Nazdávame sa, že redakcia, vzhľadom na množstvo mien, uvedených v knihe, by sa bola zavďačila čitateľovi, keby bola pamätala aj na zostavenie menného registra.

Napriek tomu, že knihu Sama Falšana prijímame ako pozoruhodný príspevok k plnšiemu poznaniu jedného z úsekov našich najnovších dejín, chceme zároveň upozorniť na niektoré menšie nedostatky jeho práce. Je to napríklad nerešpektovanie sústredeného podania faktov týkajúcich sa tej istej udalosti, vracanie sa k nej vo viacerých kapitolách, čím vzniká na jednom mieste nedopovedanie, na druhom zasa čiastočná duplicita. Tak bitku pri Lipovci uvádza autor na str. 38, 70, 157, 181, pričom dôležitý fakt, že už v tom čase, mesiac po začatí vojny so Sovietskym sväzom, prebehla prvá skupinka slovenských vojakov na sovietsku stranu, nespomína práve v tejto prvej stati na str. 38, kde bitke pri Lipovci venuje najviac miesta. Falšan nepovažuje za potrebné dôsledne uvádzať v poznámkovom aparáte názov použitej literatúry alebo niekedy zabúda presne určiť miesto prameňa, z ktorého čerpal, takže tým sťažuje ďalšiemu bádateľovi prístup k použitému materiálu, ak si ho chce overiť alebo naň nadviazať. (Např. na str. 45 denníkové záznamy náčelníka štábu Haldera, na str. 161—162 rozkaz plk. Jurecha, pričom sa nedozvedáme, kde je prameň uložený a podobne.) Nie je zbytočnou formálnosťou, ak sa vždy pridržame zásady, že každá skratka, najmä pokiaľ sa týka názvov inštitúcií, archívov atď., aj keď je uvedená v poznámkach, má byť aspoň raz napísaná v plnom znení. Túto zásadu autor i redakcia zabudli uplatniť.

Spomienky aktívnych účastníkov udalostí nesporne patria medzi pramene pri práci historika. Ak však spomienky nie sú vydané tlačou, treba vec riešiť tak, že sa zaznamená ich presné znenie a dá sa im tak forma dokumentu, ktorý sa po zaraďení medzi archívalie niektorej inštitúcie môže obvyklým spôsobom citovať a uvádzať v poznámkovom aparáte. (Na str. 168 spomienky npor. Marcellého.)

Falšan sa usiloval využiť dokumentárny materiál, ktorý mal k dispozícii. Hoci uznávame, že sa mu to v prevažnej miere podarilo, predsa na niektorých miestach kontúry zostali trochu nedotiahnuté. Tak okrem iného zhrnul mnoho dôležitých údajov o činnosti Komunistickej strany Slovenska a jej vplyve na slovenských vojakov. No veľmi zaujímavú zmienku o tom, ako bratislavskí komunisti posielali tajne pre Rýchlu divíziu ilegálne letáky s protifašistickým obsahom, autor podrobnejšie nerozvádza a neinterpretuje ani obsah týchto letákov. Pri pomerne malom počte zachovaných dokumentov z tohto obdobia by bolo zaiste užitočné venovať takýmto miestam viac pozornosti (str. 167).

Čitateľ by sa nepochybne rád dozvedel viac o osudoch slovenských vojakov z východného frontu, ktorí sa neskôr zúčastnili v Slovenskom národnom povstaní. Aj keď táto otázka nepatrí priamo do témy, jednako sa mohlo výraznejšie vyzdvihnúť, že to bolo práve pôsobenie sovietskych ľudí, vďaka ktorému slovenskí

chlapci s vysokou bojovou morálkou ako parašutisti-partizáni alebo ako príslušníci II. čs. paradasantnej brigády prichádzali na Slovensko na pomoc povstaniu.

Za účelom spresnenia upozorňujeme ešte na niektoré jednotlivosti: Sborník Ústavu Slovenského národného povstania nevychádzal v Bratislave, ale v Banskej Bystrici v rokoch 1949 a 1950 (str. 26). Porada partizánskych veliteľov v druhej polovici roku 1942 v Moskve sa konala s vedúcimi predstaviteľmi Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho sväzu a nie s predstaviteľmi ÚVKSS (str. 82). Na str. 37 namiesto slovenské čítanie má byť správne slovanské čítanie. Domnievame sa, že údaj o 60 % vojakov Rýchlej divízie, ktorí sa obyčajne nevracali z dovolení na front ku svojim jednotkám, je zveličený a treba ho prijímať kriticky (str. 182).

Obrázková časť knihy obsahuje zaujímavé faksimile dokumentov a fotografie z partizánskeho života a bojov a je príliehavým doplnkom spracovania. Taktiež orientačné náčrty o prechodoch k partizánom a k Sovietskej armáde a o pohybe línie frontu Sovietskej armády v období 1942—1944 sú vítanou pomôckou pre čitateľa, ktorý dostáva v tejto publikácii hodnotnú vedecko-populárnu prácu o účasti slovenských vlastencov v boji proti fašizmu.

Sme toho názoru, že hlasy, upozorňujúce na to, aby kniha bola vydaná aj v češtine, prípadne v ruštine, majú svoje oprávnenie, pretože je presvedčivým svedectvom o význačnej stránke spolupráce a bojového bratstva z obdobia zápasu za slobodu našich národov a okrem historického poučenia plní aj funkciu národno-výchovnú a politickú.

M. Kropilák

ARCHÍV MESTA KOŠÍC — SPRIEVODCA PO FONDOCH A ZBIERKACH. Vypracoval R. Halaga, vydala Archivná správa Ministerstva vnútra v Prahe, 1957. Str. 173 + 12 str. obr. príloh.

Starostlivosťou Archivnej správy Min. vnútra vyšla v edícii sprievodcov po archívnych fondoch publikácia, ktorá touto formou sprístupňuje a informuje o archívnom bohatstve košického mestského archívu. Je to popri bratislavskom druhý sprievodca po fondoch archívu význačného slovenského mesta. Jeho autor, košický mestský archívár O. R. Halaga, podáva v úvodných statiach stručný náčrt vývinu mestskej správy a kancelárie spolu s dejinami archívu mesta Košíc od najstarších čias až po súčasnosť. Z neho sa dozvedáme, že prvé usporiadanie mestského archívu pochádza od mestského notára Scheutzliha z rokov 1503—1512. Ďalšie usporiadanie starej časti písomností mestského magistrátu (do roku 1737) urobil prvý archívár mesta Košíc Schvartzenbach v rokoch 1755—1764 a tretie jeho pokračovateľ Schram v prvej polovici 19. storočia. Po nich nastáva vyše storočná doba stagnácie, počas ktorej sa nepracovalo na usporadovaní hromadiacich sa archíválií v mestskom archíve. Až v posledných rokoch, keď sa u nás začína organizovať všeobecná archívna starostlivosť (v archíve mesta Košíc počnúc rokom 1951), pokračuje sa v inventarizácii nedokončenej Schramom a usporadujú sa i novšie archívne fondy.

Po úvodných statiach o dejinách správy a archívu mesta Košíc nasledujú opisy jednotlivých archívnych fondov, ktoré Halaga člení do 10 oddelení (1. Tabularium, 2. Ústredná administratíva mesta, 3. Súdne oddelenie, 4. Odvetvia mestskej administratívy, 5. Správa mestských podnikov, 6. Cechové oddelenie, 7. Školské oddelenie, 8. Podnikanie občanov, 9. Zbierky, 10. Pozostalosti). Pri opise každého fondu uvádza na prvom mieste stručné dejiny a vývin príslušného úradu alebo inštitúcie, z ktorej činnosti fond vznikol, a len za tým nasledujú údaje o obsahu, množstve a časovom rozpätí materiálu. Množstvo, kvalita a presnosť týchto údajov je často závislá od

stavu spracovanosti príslušného fondu a od miery jeho poznania autorom. Hlavným nedostatkom uvedeného členenia fondov je, že nesceluje základný kmeňový súbor fondov košického mestského archívu, t. j. súbor fondov mestského magistrátu. Halaga rozčlenil všetky fondy (resp. archíválie) do oddelení bez ohľadu na to, či sú pôvodu magistrátneho alebo či ide o fondy iných úradov, inštitúcií a podnikov pôsobiacich v Košiciach alebo patriacich tomuto mestu. Taktiež v tomto členení nevyuniká súbor provenienčne príbuzných fondov vzniknutých zo správy feudálnych domíní a priemyselných podnikov na týchto panstvách. Sem by totiž patrili okrem fondov 5. oddelenia aj niektoré fondy z oddelenia Odvetvie mestskej administratívy (obilný úrad, učtáreň, staveb. úrad), nakoľko úrady, ktoré boli pôvodcami týchto fondov, podliehali inšpektorovi panstiev. Sem patrí ďalej aj Urbársky súd a tzv. Dominiálna prokuratúra (obe zo Súdneho oddelenia) ako súdne inštitúcie feudálnych panstiev mesta Košíc.

Hoci autor v úvode k sprievodcovi zdôrazňuje, že sa pri triedení a usporadovaní archíválií i pri rekonštrukcii pôvodných celkov riadil základnou zásadou archívnej práce — princípom provenienčným — predsa publikovaný sprievodca svedčí o niekoľkých porušeníach tejto zásady. V tejto súvislosti spomenieme predovšetkým najstaršie a najcennejšie oddelenie košického mestského archívu tzv. Tabularium obsahujúce archíválie úradov magistrátu a snád' i nemagistrátneho pôvodu z rokov 1239—1737. Tabularium predstavuje 4 celky (zbierky) archíválií zhromaždené a usporiadané postupne 4 usporadovateľmi (Scheutzlich, Schvartzenbach, Schram, Halaga), prirodzene bez akéhokoľvek ohľadu na provenienčnú zásadu. Prvé usporiadanie člení archíválie na vecné skupiny, ostatné usporiadania radia archíválie zväčša len chronologicky. Ani jedno však nevyjadruje organizačnú štruktúru jednotlivých odvetví mestskej správy. Je to výsledok nevedeckých pracovných metód praktizovaných v minulosti v každom mestskom archíve. Tieto zbierky sú všade (a tak je to i v prípade archívu mesta Košíc) príčinou zložitých komplikácií pri usporadovaní novšieho materiálu organicky súvisiaceho so staršou časťou zaradenou do spomenutých zbierok bez ohľadu na provenienciu. Halaga — ako sme už spomenuli — rozmnožil doterajšie tri zbierky takto zaradených písomností o ďalšie, ktorej sám dal názov „Supplementum Halagianum“. Tento doplnok obsahuje všetky tie archíválie magistrátu mesta Košíc do roku 1737, ktoré ešte aj po Schramovom doplnku zostali bez usporiadania. Svoj doplnok nečlení podľa jednotlivých odvetví mestskej správy, ale proste na: I., II. listiny, listy, spisy a III. mestské knihy a registre, pričom materiál prvých dvoch častí zoradil čiste chronologicky.

Čo sa obsahového opisania tejto najvzácnejšej časti mestského archívu týka (Tabularium I—IV), nemožno sa tiež uspokojiť s príslušnou stafou sprievodcu. Halagov opis tejto časti je zameraný skoro výlučne na postup usporadovacích prác vykonaných príslušnými archívármi a na stručné údaje o kvante a časovom rozsahu materiálu. O obsahu sa dozvieme z neho neúmerne málo v pomere k významu a kvantitatívnemu rozsahu uvedených častí. Napr. opis časti „Doplnku Halagovho“ (str. 62) obsahujúcej listiny, listy a spisy z rokov 1400—1737 v množstve 55 krabíc, má rozsah 2 1/2 riadku, ktoré však nič nehovoria o obsahu archíválií.

Ďalší príklad porušenia provenienčného princípu je napr. skutočnosť, že odpisy protokolov kráľovského taverneckého súdu, ktoré má každé slobodné kráľovské mesto, figurujú v sprievodcovi ako samostatný fond (str. 84) v Súdnom oddelení, hoci ide zrejme iba o organickú súčasť fondu mestského súdu. Naopak zase, nemožno nijako priradiť k fondu zvanému Urbársky súd mesta Košíc knihu týždenných hospodárskych dispozícií úradníkom panstiev, ktorá s urbárskym súdom nemá nič

spoločného a patrí do niektorého iného fondu správy panstiev. Nemožno taktiež súhlasiť ani so zaradením súpisov domov a obyvateľov (str. 129) ako zbierky medzi Zbierky, pretože uvedené súpisy sú súčasťou fondu daňového úradu. Podobne úradné knihy (aj keď zväčša z obdobia po roku 1737), ktoré patria k súboru fondov mestského magistrátu, nemožno zaradiť ako zbierku medzi Zbierky (str. 130—131). A konečne vôbec do Zbierok v archívnom zmysle nepatrí príručná vedecká knižnica archívu (str. 138).

Popri týchto nedostatkoch má Halagova archívna práca a jeho sprievodca po fondoch mestského archívu Košíc nejednu prednosť oproti dosiaľ publikovaným sprievodcom po mestských archívoch. Je to predovšetkým jeho snaha po obnovení pôvodných provenienčných archívnych celkov evidentnejšia u košického sprievodcu v porovnaní s bratislavským, hoci ju autor nerealizoval v plnej miere a dopustil sa niekoľkokrát porušenia provenienčného princípu pri usporadovaní archívnych fondov. Kladne treba hodnotiť aj poznámkový aparát tak pri statiach úvodných, ako aj pri samých opisoch fondov. Cenným prínosom je aj uvádzanie termínov právnej a administratívnej praxe, ako aj názvov jednotlivých druhov archíválií popri slovenskom znení i v pôvodných zneniach, a to vzhľadom na skutočnosť, že nemáme ešte slovenský slovník archívnej terminológie. Rušivo však pôsobí sústavné používanie výrazu „hušták, huštácky“, ktorý sa úplne kryje so slovenským termínom „predmestie, predmestský“.

Sprievodcu po mestskom archíve košickom iste s radosťou uvítajú všetci slovenskí archívári a historici, pretože im umožní rozšíriť si znalosti o prameňoch k dejinám významného slovenského mesta, ktorého archív opatruje v nejednej súvislosti i pramene širšieho významu; a to tým viacej, že košický mestský archív nemal dosiaľ publikácie, aké už dávnejšie majú archívy iných východoslovenských miest (Levoča, Bardejov, Prešov).

Publikácia má ruské, nemecké a maďarské resumé. Dopĺňa ju menný a vecný index a niekoľko fotokópií cennejších archíválií z košického mestského archívu.

Fr. Sedlák

OPAVA. Sborník k 10. výročiu osvobození města. Usporiadali A. Grobelný a B. Sobotík. Vydal Krajský národní výbor v Ostrave 1956, Publikácia Slezského studijného ústavu, zv. 15, strán 301 + obrazové prílohy.

V posledných rokoch sa na knižnom trhu objavilo veľmi málo prác vlastivedného charakteru. Prvým väčším pokusom je tento sborník, vydaný pri príležitosti desiateho výročia oslobodenia Opavy Červenou armádou. Najmä prvá časť publikácie predstavuje pokus o nadviazanie na staršie vlastivedné práce o dejinách jednotlivých miest. Ide o štúdiu A. Mazura a B. Sobotika *Deset let svobodného města. 1945—1955* (str. 7—74). V jednotlivých kapitolách zachytili autori vývoj Opavy po druhej svetovej vojne z rozličných hľadísk. Pre poznanie obsahu najlepšie poslúži výpočet názvov kapitol: Správa mesta, Výstavba, Zásobování vodou, plynem a elektřinou, Zemědělství, Průmysl a obchod, Služby a místní hospodářství, Peněžnictví, Pojišřtovníctví, Místní doprava, Železniční a autobusová doprava, Pošta, Soudnictví, Péče o zdraví, Školství, Kulturní zařízení. Treba povedať, že obidvaja autori vynaložili na zostavenie štúdie veľa usilovnej práce, lebo je priam nabitá najrozličnejšími faktami a dáva vyčerpávajúci obraz o rozvoji Opavy v predošlom desaťročí.

Druhú časť publikácie, nazvanú Z minulostí města, tvorí pätnásť príspevkov z dejín Opavy od jej založenia až po oslobodenie Červenou armádou roku 1945. Začína

ich Z. Láznička príspevkom *K počátkům města Opavy* (str. 77—80). Dozvedáme sa tu o prvých zmienkach o Opave na začiatku 13. stor. a o rozložení najstaršej časti mesta. Pre lepšiu predstavu je pripojený plánik. Obsah ďalšieho príspevku Fr. Siguta vystihuje už sám názov *Opava východištěm křížáckých tažení proti východním Slovanům* (str. 81—86). Treba iba dodať, že dôkazy sú stavané na nepriamom a ešte útržkovitom materiáli, takže výsledky môžeme chápať iba ako pracovnú hypotézu. Fr. Papoušek v článku *Opavské mincovnictví* (str. 87—95) sleduje razenie mincí od jeho začiatkov, t. j. od vlády Přemysla Otakara II. až do začiatku 17. stor., keď opavskú mincovňu definitívne zavreli.

Veľmi zaujímavá a rozsiahla štúdia je Turkov *Přehled vývoje národnostních poměrů v Opavě do polovice 19. století* (str. 96—133). Na základe bohatého archívneho materiálu a štúdia doterajších prác o tejto otázke pokúsil sa A. Turek vystopovať český prvok od založenia Opavy až do polovice 19. stor. a ukázal na jeho pomer (číselný) k nemeckému obyvateľstvu. Dozvedáme sa, že listiny 13. stor. hovoria o nemeckom charaktere Opavy. Aj kňazi mali až do 15. stor. väčšinou nemecké mená. Domnievame sa však, že autor na základe týchto dvoch skutočností neusudzuje celkom správne na nemeckosť mesta, keď nič nemôže povedať o mestskom ľude, ktorý tvoril hlavnú masu osadenstva. Husitské vojny mali vplyv na rozšírenie češtiny ako úradného jazyka v celom Hornom Sliezsku a teda aj v Opave. Potom sa autor zachytil dátumu 1580, lebo z toho času mal naporúdzi úplnejší zoznam obyvateľstva Opavy. Turek totiž založil celú štúdiu o národnostných pomeroch na rozbere mien. České mená sú mu ukazovateľom sily a početnosti českého prvku. Hoci túto metódu nemožno pokladať za celkom vyhovujúcu, prinesie vždy aspoň materiál, o ktorého podstatu sa možno oprieť. Podľa zoznamov z roku 1586 zistil autor, že v Opave bolo 50,5 % Nemcov, 43,6 % Čechov, 0,9 % Poliakov, 0,4 % Románov a 4,6 % neistej národnosti. Vplyvom mestskej a dedinskej chudoby mala Opava až do tridsaťročnej vojny prevažne český ráz. Od 15. storočia prenikol český prvok aj do cechov, takže dochádzalo aj k ich deleniu podľa národností. Tak napríklad roku 1608 bolo v opavských cechoch okrem Nemcov 28 % Čechov a 2 % Poliakov. Aj v mestskej správe sa v 16. a 17. stor. uplatnili veľkou mierou Česi a mesto malo veľkú českú agendu. Jazyk mestských kníh bol síce nemecký, ale čeština sa nijako nevyučovala a často sa uplatnila. V Opave sa dokonca vytvorila osobitná „česká obec“, spomenutá prvý raz roku 1566. Podľa svedectva mestskej rady bola práve taká početná, ak nie početnejšia ako obec nemecká. Značnú pozornosť venoval Turek sporom o možnosti českého kázania v kostoloch. Najmä boj o kostol sv. Juraja a jeho českú školu pre mládež svedčí o životnosti českého obyvateľstva v Opave. Od polovice 17. stor. nastal však rýchly ústup českého prvku, najprv v radoch bohatých mešťanov. Na začiatku 18. stor. zanikla „česká obec“ a aj v úradnom styku sa javil jasný ústup češtiny. Vývoj dospel tak ďaleko, že sa roku 1881 prihlásilo k českej národnosti iba 12 % opavského obyvateľstva. Tým končí Turkova štúdia, ktorá by mala byť podnetom k ďalšiemu, ešte oveľa hlbšiemu bádaniu v tejto oblasti vedomostí o osudoch Opavy a Sliezska vôbec.

Nasleduje príspevok S. Drkala *Historie opavského zámku* (str. 134—164), materiálne fundovaná štúdia o význame opavského zámku od jeho založenia v rokoch 1420—1431 až do zbúrania v rokoch 1891—1892. B. Indra na str. 165—190 opisuje v článku *Opavská papírna vznik a činnost tohto odvetvia remeselnej práce*. Takmer iba prepis materiálu je náplň príspevku J. Svátka *Opavský maltézsky velkostatek* (str. 191—199). Typicky miestny význam má príspevok J. Donáta *Ze stavebního vývoje třídy Vítězného února* (str. 200—203) a J. Svátka *K stavebnímu vývoji opav-*

ského minoritského kláštiera v 18. storočí (str. 204—205). Širší význam má a aj širšie poňatý je článok Fr. Mainuša *Opavský prádlácký ústav* (str. 206—216). Bola to inštitúcia druhej polovice 18. stor., v ktorej pracovali rozliční delikventi z celého Sliezska a niekedy až z Moravy. Odpykávali si tu svoje tresty. Po zrušení nevoľníctva strácal ústav na význame, a preto ho roku 1787 likvidovali.

Problematiku 19. stor. uviedol do publikácie J. Orlík článkom *Opava a Opavsko za prúchodu ruských vojsk v roce 1805* (str. 217—226). Zvlášť zaujímavé sú tie pasáže, pre ktoré bola Orlíkovi prameňom súkromná kronika rodiny Hadámkovej v Litultoviciach.

Svojím obsahom i problematikou je veľmi závažná štúdia V. Ficka *Podíl Opavy na obrození českého lidu* (str. 227—247). Prináša nesmierne veľa podnetov pre ďalšiu prácu historikov, ktorá je v mnohom ohľade tu na samom začiatku. Sama štúdia iba zhrnula najzávažnejšie poznatky a nemohla ísť do hĺbky ich riešenia. Zoznamuje sa tu s radom mien a priznajme, mnohé z nich sú našej verejnosti dosiaľ neznáme. A neprávom. Sú to napríklad pre prvé obrodenecké obdobie Josef Novák, učiteľ na normálnej škole v Opave, Jan Zábranský a najmä kňaz Cyprían Lelek. Po roku 1848 vystupuje do popredia oveľa viacej opavských pracovníkov na českom národnom obrození. Dr. Jan Kozánek vytlačil roku 1848 prvý politický leták na Sliezsku *Co jest to konstituce...* Okrem Kozánka treba menovať Jana Filípka, prvého starostu Kateřinek. Až v šesťdesiatych rokoch sa však začína čeština hlásiť v Opave k politickému životu, a to najprv zásluhou Antonína Vaška a jeho českého časopisu *Opavský besedník*, ktorý začal vychádzať roku 1861. Spolupracovníkmi boli najmä V. Pečenka, Jan Lupař a dr. Ant. Gruda, ktorý po zastavení *Opavského besedníka* pôsobil v *Opavskom týdeníku*. Tento vychádzal v rokoch 1870—1912. Popredným pracovníkom v tomto časopise bol V. Prasek, jedna z najväčších postáv sliezskeho obrodzenia. S jeho menom je spojené založenie *Maticie opavskej* roku 1877, vydávanie *Slezské vlastivědy*, *Věstníku Maticie opavskej*, *Selského archivu* a iné akcie, ktoré sa zaslúžili o šírenie vzdelania a národného vedomia v Sliezsku. Po jeho boku pracoval významný historik Opavy Josef Zukał, Fr. Káhlík, učiteľ na českom gymnázii v Opave, Ant. Karásek, po Praskovi redaktor *Věstníka Maticie opavskej*, Václav Hauer, profesor češtiny na opavskom gymnázii, a najmä dr. Fr. Sláma, autor mnohých beletristických a vedeckých prác so sliezskeou tematikou. Získal si tak názov „sliezskeý Kramerius“. Všetkým menovaným osobnostiam, ako aj celkovému hodnoteniu sliezskeho obrodzenia bolo by treba venovať osobitne veľkú starostlivosť a zvýšenú pozornosť. Ficek vo svojom článku iba naznačil, koľko hrivien tu nie je ešte vyzdvihnutých.

Problematiku konca 19. a začiatku 20. storočia uzavierajú príspevky A. Turka *Předmájové dělnické bouře a 1. máj 1890 v Opavě* (str. 248—252) a A. Grobelného *Boj za všeobecné hlasovací právo v Opavě v roce 1905* (str. 253—258). Celý oddiel z dejín Opavy sa končí štúdiom E. Vávrovského *Z osvobozeneckých bojů Rudé armády na Opavsku* (str. 259—270).

Tretia časť publikácie je venovaná prírodným pomerom na Opavsku (str. 271—284). Napokon je pripojený dôležitý zoznam opavských periodík, ktorý zostavil A. Mazur. Je to súpis novín, časopisov, správ, ročeniek aj s nepravidelnou periodicitou, ktoré vychádzali v Opave od 18. stor. až do súčasnosti.

Čo možno záverom povedať? Najprv jednu výčitku: Sborník o Opave, pravdepodobne pre nedostatok spoluprispevateľov nemohol vo svojich článkoch zachytiť históriu Opavy súvisle. Málo príspevkov je venovaných najmä novšiemu obdobiu, ktoré vykazuje zvlášť veľké medzery. Inak je to práca prekvapujúca svojou dôklad-

nosťou — stačí pohľad na dôkladný poznámkový aparát — založená na rozsiahlom heuristickom výskume. Nachádzame v nej ne jeden podnet pre ďalšiu prácu, ktorú Sliezsko potrebuje ako soľ, aby sme nezaostali za poľskou a nemeckou historiografiou, ktoré sa tiež intenzívne zúčastňujú na prieskume dejín Sliezska.

Zd. Konečný

VZNIK A POČÁTKY SLOVANŮ I, Vydal Slovanský ústav ČSAV, Praha 1956, strán 290. Vedecký redaktor akademik Jan Eisner.

Naša verejnosť s veľkým záujmom siahla po zborníku štúdií vydanom Slovanským ústavom ČSAV. Zborník má nadväzovať na dielo L. Niederleho a má byť dodatkom v tých odboroch slavistiky, o ktoré sa opieral L. Niederle. Je veľkou zásluhou Slovanského ústavu ČSAV, že sa odhodlal vydávať zborníky *Vznik a počátky Slovanů*, v ktorých budú najnovšie výsledky v oblasti štúdia dejín a kultúry starých Slovanov. Vedúcim redaktorom prvého zborníka je jeden z najpoprednejších znalcov života a kultúry starých Slovanov — akademik Jan Eisner.

Prvý zväzok zborníka *Vznik a počátky Slovanů* obsahuje 14 rôznych štúdií, z ktorých budeme tu recenzovať predovšetkým historické a archeologické štúdie.

Z historických štúdií na prvom mieste treba uviesť štúdiu B. Zástěrovej *Hlavné problémy z počátků dejín slovanských národů*, v ktorej autorka podáva najnovší stav bádania zložitej problematiky počiatkových dejín jednotlivých slovanských národov. Jej príspevok možno hodnotiť ako zovšeobecňujúcu štúdiu v tejto oblasti. Je prednosťou štúdie, že okrem pomerne dobrého zhrnutia najnovšej literatúry autorka tu často podáva aj svoje vlastné názory, ku ktorým sa dopracovala. Z toho dôvodu bude nevyhnutne potrebné zaujať k jednotlivým tvrdeniam autorky kritické stanovisko. Pretože však najstaršie bezpečne slovanské sídliská, ako aj historické zprávy máme doložené pre oblasť východnej Európy, analýzu jej štúdie začneme východoeurópskou oblasťou. Autorka v súhlase s chybným redakčným článkom v časopise *Voprosy istorii*¹ stojí na stanovisku, že pamiatky kultúry pohrebných polí čerňachovského typu, ktoré ukrajinskí archeológovia pripisujú slovanským Antom, v podstate miznú v 4. stor. n. l., kým byzantské zpravodajstvo nám hovorí o Antoch až v 6. stor. n. l. Je chyba, že B. Zástěrová pri tejto príležitosti nevychádzala zo známych archeologických a historických materiálov, ktoré bezpečne potvrdzujú, že kultúra pohrebných polí čerňachovského typu nezaniká v podstate v 4. stor. n. l. V súčasnosti máme už k dispozícii celú sériu pamiatok kultúry pohrebných polí čerňachovského typu z polovice 1. tisícročia n. l., ako aj celú sériu pamiatok uvedeného typu zo 6. stor. a začiatku 7. stor. n. l. Sú to napr. Romaški, Jagňatin, Belostok, Rosava, Martinovka, Malýj Ržavec, Luka-Vrubleveckaja, Miškov, Mišin, Gorodnica, Žabincy, Psari a iné.² Tieto materiály, ako aj z nich plynúce historické závery zostali B. Zástěrovej neznáme, a preto potom nemožno jej názory na kultúru pohrebných polí čerňachovského typu, ako aj o Antoch v ničom pokladať za presvedčujúce. Za ďalšiu chybu B. Zástěrovej pokladáme to, že sa nekriticky stotožňuje s chybným redakčným článkom v časopise *Voprosy istorii*,³ akoby závery o slavinité čerňachovskej kultúry v celom jej roz-

¹ Porov. článok *Обсуждение вопроса о генезисе феодализма в России и о возникновении древнерусского государства*, *Voprosy istorii* 1956.

² Tieto náleziská uvádza M. J. Brajčevskij, *O nekotorych spornych voprosach rannej istorii vostočnych slavian*, *Kratkije soobščeniija Instituta archeologii* 1956, č. 6, 81.

³ Redakčný článok v časopise *Voprosy istorii* je deklaratívny a nerieši vecne

sahu neboli správne, lebo táto kultúra obsahuje zrejme tak prvky slovanské, ako aj sarmatské, gótske a iné. Pri tejto príležitosti treba podotknúť, že za vedúce etnikum v kultúre pohrebných polí čerňachovského typu treba pokladať slovanské kmene Antov. V súčasnosti pokladáme za hlavnú problematiku v archeologickej a historickej vede v oblasti štúdia počiatočných dejín východoslovanských kmeňov problematiku kultúry pohrebných polí čerňachovského typu a jej etnickú identifikáciu.⁴ S touto problematikou úzko potom súvisí štúdium byzantského zpravodajstva o Antoch, najmä otázka, či sa tieto zprávy vzťahujú iba na podunajských Antov alebo aj na podneprovských Antov. Dnes sa už ukazuje, že kultúra pohrebných polí čerňachovského typu sa podstatne rozšírila v podneprovej oblasti (Moldávia) až k Dunaju a prenikla aj do iných častí Balkánskeho polostrova. Z toho dôvodu byzantské zprávy o Antoch, ktoré sa vzťahujú na podunajských Antov, majú platnosť aj pre podneprovskú oblasť, pretože kultúra čerňachovského typu je zhodná s podobnou v podneprovej oblasti. No okrem toho nehovorí byzantské zpravodajstvo o Antoch iba pre Podunajskú oblasť.⁵ Celú túto problematiku, ktorá je vlastne základnou problematikou významnou pre všeslovanské dejiny, si B. Zástěrová nevšímala. Jednotlivé názory, ktoré k tejto problematike vyslovila, pokladáme za úplne nesprávne a protirečiacie archeologickým a historickým faktom. Preto sa nazdávame, že B. Zástěrová nevystihla hlavnú problematiku počiatočných dejín východných Slovanov. Čo sa týka určenia ekonomiky Antov a Sklavinov, B. Zástěrová úplne chybné prekladá jednotlivé citáty zo sovietskych autorov. Vidieť to najlepšie na nesprávnom preklade ruského názvu „pašennoje zemledelie“, ktoré B. Zástěrová prekladá ako plužné poľnohospodárstvo. Ruské „pašennoje zemledelie“ možno prekladať jedine ako orné poľnohospodárstvo. Svojím pomýleným prekladom vniesla B. Zástěrová do ekonomiky antskej a sklavininskej spoločnosti nesprávny záver o existencii plužného poľnohospodárstva. Okrem toho treba uviesť, že v antskej spoločnosti existovalo iba orné poľnohospodárstvo. Plužné poľnohospodárstvo v východných, ako aj u západných Slovanov vzniká až v posledných storočiach 1. tisícročia n. l.⁶ Na veci nemení ani skutočnosť, že na jednotlivých náleziskách kultúry pohrebných polí čerňachovského typu v ojedinelých prípadoch

---

podľa známych materiálov otázku datovania hornej hranice trvania kultúry pohrebných polí čerňachovského typu, nesprávne interpretuje byzantské zpravodajstvo o Antoch, lebo byzantské zprávy o Antoch vzťahuje iba na podunajských Antov a tieto zprávy nerozširuje aj na podneprovských Antov. Podľa redakčného článku údajne tzv. „antská doba“ sa slabo odráža v archeologických pamiatkach. Redakčný článok, ako ani diskutéri nepoznajú celú sériu pokladov slovanského rázu, ktoré sa môžu pripísať iba Antom, resp. antskému kmeňovému sväzu. K podrobnejšiemu rozboru porov. priekopnícku štúdiu B. A. Rybakova *Drevnije rusy*, Sovjetskaja archeologija 1953, č. 12, 23—104.

⁴ V poslednom čase objavilo sa niekoľko článkov, v ktorých sa odmieta možnosť etnickej identifikácie kultúry pohrebných polí čerňachovského typu s Antami. Je to napr. článok G. F. Korzuchinovej *K istorii Srednego Podneprobja v seredine I tysjačelija n. e.*, Sovjetskaja archeologija 1955, č. 12, 61. Ku principiálnej kritike nesprávnych záverov G. F. Korzuchinovej porov. M. J. Brajčevskij, c. d., 79—86. M. J. Brajčevskij o tejto problematike pripravuje väčšiu štúdiu, v ktorej stojí na stanovisku slavnosti čerňachovskej kultúry.

⁵ O tom, že byzantské zpravodajstvo pod Antami a Sklavinami nerozumelo iba podunajské slovanské kmene, ale aj kmene vzdialenejších území, včítane stredného Podneprovska, presvedčivo písal M. J. Brajčevskij, c. d., 80.

⁶ K týmto otázkam porov. bližšie našu štúdiu *Prispevok k štúdiu vzniku staroslovanského orného poľnohospodárstva*, Slovenský národopis 1957, č. 1.

máme doložené aj iné súčiastky oracích nástrojov okrem železných radlíc, napr. čer-rieslo na náleziisku Korovincy. Ale ešte ani toto nie je dokladom existencie plužného hospodárstva. K chybnému prekladu takejto dôležitej veci mohlo dôjsť iba tak, že B. Zástěrová nebola oboznámená s príslušnými materiálmi o existencii orného poľnohospodárstva v rámci kultúry pohrebných polí čerňachovského typu. Určité nedostatky má aj kapitola hovoriaca o Rusi. B. Zástěrovej vypadla tu základná štúdia B. A. Rybakova.⁷ B. A. Rybakov podal v spomínanej štúdii vyčerpávajúcu problematiku počiatočných východoslovanských dejín. Po jeho priekopníckej štúdii nemôže byť pochybnosti o existencii genetickej súvislosti od kultúry pohrebných polí čerňachovského typu, cez pamiatky Antov, Severianov, Rusov-Rosov 6.—7. stor. až k obdobiu Kijevskej Rusi (Staroruského štátu). K predchádzajúcim časťam B. Zástěrovej o kultúre pohrebných polí čerňachovského typu a Antom treba ešte uviesť, že B. A. Rybakov vo svojej štúdii priniesol veľa dôležitého materiálu, ktorý ďalej potvrdzuje slávnitu tejto kultúry,⁸ aj keď s mnohými názormi B. A. Rybakova nesúhlasíme. V kapitole o Rusoch za nedostatok v štúdii B. Zástěrovej pokladáme, že normanskej otázke nevenovala patričnú pozornosť na podklade analýzy pramenného materiálu či už archeologického alebo historického rázu, lebo iba na základe podrobného rozboru tohto pramenného materiálu možno odmietnuť normanskú teóriu.⁹ Súčasne nemožno súhlasiť ani s niektorými formuláciami autorky, ako napr. že slovanské korene sú patrné aj v pozoruhodnej kultúre Kijevskej Rusi (str. 77), pretože vieme, že kultúra Kijevskej Rusi je vyslovene slovanskou kultúrou, v ktorej je jej slovanskosť až veľmi výrazná. Týka sa to aj názorov V. A. Parchomenka, ktorý ani tak nezastával slovanské poňatie počiatkov Kijevskej Rusi, ako sa nazdáva B. Zástěrová. V. A. Parchomenko stál na stanovisku chazarského vplyvu pri vzniku Kijevskej Rusi. Na základe niektorých uvedených nedostatkov a problematických tvrdení sa nazdávame, že B. Zástěrovej sa nepodarilo načrtnúť hlavné problémy počiatkov východoslovanských dejín, čo sa vzťahuje aj na problematiku počiatkov bulharských dejín. Za hlavnú problematiku počiatočných etáp bulharských dejín pokladáme sledovanie postupu najstarších slovanských vln na Balkánsky polostrov, a to najprv antských, potom severianskych a ďalších iných. Za ďalší hlavný problém počiatočných bulharských dejín pokladáme tzv. prabulharskú teóriu. Nemožno súhlasiť s názorom B. Zástěrovej a tak isto ani s názorom redakcie, keď tzv. prabulharskú problematiku vynechala len preto, že sa L. Niederle vo svojej *Rukověti slovanských starožitností* tejto otázky nedotýka. Nemožno súhlasiť ani s poznámkou B. Zástěrovej, že bulharská veda sa po oslobodení s úspechom vyrovnáva so všetkými týmito problémami a právom bojuje proti neudržateľnej prabulharskej teórii (str. 55). Na potvrdenie správnosti tejto poznámky nemôže B. Zástěrová priniesť nijaké literárne doklady, keďže uvedená chybná koncepcia pôvodu bulharských dejín sa udržuje a kriese v rôznych obmenách ešte aj v súčasnosti. Kritický postoj k prabulharskej teórii by naj-

⁷ Rybakov B. A., *Drevnije rusy*, Sovjetskaja archeologija 1953, č. 12, 23—104.

⁸ K názorom B. A. Rybakova treba uviesť, že materiály čerňachovskej kultúry nedávajú nám možnosť hovoriť o začiatkoch jednotlivých letopisných kmeňov už v prvej polovici 1. tisícročia n. l. v rámci spomínanej kultúry (napr. korene Uličov v tejto kultúre). Uvedený názor je neodôvodniteľný ani z hľadiska archeologického a ani z hľadiska historického procesu etnického vývinu.

⁹ K normanskej otázke porov. bližšie J. Kudláček, *Boj sovietskej archeológie proti normанизmu*, Časopis ČSI I, 1956 č. 3, 421—446.

lepšie nahradil ostatné stránky venované Bulharom. V súčasnosti zastáva kritické stanovisko k prabulharskej teórii prof. D. Krandžalov, ktorý navrhuje túto teóriu riešiť na spôsob riešenia normanskej teórie počiatkov Rusí. Pretože nie je našim cieľom riešiť túto otázku, odkazujeme na početné štúdie prof. D. Krandžalova.¹⁰ Stanovisko k tejto problematike zaujmeme na inom mieste. Za dôležité pokladáme pripomenúť, že práve prabulharská teória tvorí najzákladnejšiu problematiku počiatkových bulharských dejín. A takto by sme mohli preberať aj ostatné kapitoly v štúdií B. Zástěrovej. V jej štúdií treba hodnotiť to, že sa snažila zozbierať novú literatúru a ukázať na hlavné problémy počiatkových dejín jednotlivých slovanských národov. Túto problematiku však B. Zástěrová neovládla predovšetkým preto, že nenarabala s príslušným pramenným materiálom.

V. Polák sa zaoberá slovanským náboženstvom. V článku sa vyskytujú okrem známych faktov pomerne veľmi závažné nedostatky. Autor si pri interpretácii Prokopiovej zprávy o náboženstve Antov a Sklavínov vytvoril teóriu ničím neodôvodnenú o existencii monoteizmu u slovanských kmeňov už pre obdobie 6. stor. n. l. Na doklad toho priberá aj omnoho neskoršiu zprávu Helmholda (o celých 600 rokov neskoršiu). V. Polák nevylučuje možnosť, že uvedený slovanský monoteizmus v 6. stor. už vyrástol z priameho i nepriameho tlaku kresťanstva. K teórii slovanského monoteizmu V. Polák dospel na základe nesprávnej interpretácie Prokopiovej zprávy a potom najmä preto, že Prokopiovu zprávu nerozobral celú. Prokopiova zpráva vyslovene totiž hovorí o polyteizme a nie monoteizme u Antov a Sklavínov. Názor V. Poláka treba odmietnuť predovšetkým preto, že tu ide o veľmi závažnú otázku. Podľa Prokopia Sklavini a Anti „uznávajú, že je jediný boh, tvorca blesku a pán všetkého a obetujú mu dobytok a rôzne obetné zvieratá. O osude nič nevedia a vôbec neuznávajú, že by mal nejakú moc nad človekom. A keď im hrozí smrť, choroba alebo nebezpečenstvo vo vojne, sľubujú, že ak sa z toho zachránia, že ihneď bohu prinesú obeť vďaka za svoje zachránenie. Keď sa zachránia, obetujú, čo prisľúbili, a domnievajú sa, že si touto obeťou zjednali záchranu. Ctia si však i rieky a nymfy a i niektoré iné božstvá; všetkým obetujú a pri obetiach konajú veštby“.¹¹ Uvedená Prokopiova zpráva dokonale vyvracia všetky domnienky V. Poláka o existencii monoteizmu u slovanských kmeňov, a to Antov a Sklavínov už v 6. stor. n. l. Prokopios hovorí vyslovene o existencii polyteizmu. Za pozoruhodnú treba v Prokopiovej zpráve pokladať zmienku o tom, že Sklavini a Anti vyznávajú, že je jediný boh, tvorca hromu a pán všetkého, ktorému obetujú dobytok a iné obetné zvieratá. Podľa tejto zprávy možno odôvodnene vyvodzovať, že u Slovanov v 6. stor. bola vytvorená idea ústredného alebo hlavného božstva, čo pokladáme za najvyšší stupeň vývinu pohanského náboženstva. Nijako však nie je dokladom existencie slovanského monoteizmu, nakoľko Prokopios vyslovene hovorí, že okrem tohto boha ctia aj niektoré iné božstvá.¹² Z uvedených dôvodov pokladáme názor V. Poláka o existencii monoteizmu Slovanov v 6. stor.

¹⁰ Porovnaj štúdie D. Krandžalova, *Chuni li sme nie, Blgarite?*, Sofia 1947. *Madarský jezdec (K otázke ethnogenese Bulharů)*, Československá ethnografie 1953, č. 2—3. *O domnělých prabulharských pohraničních valech*, Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, *Historie II*, Praha 1955, 45—76.

¹¹ Cit. podľa Niederle L., *Život starých Slovanů*, Oddíl kulturní, Praha 1912, 25.

¹² K týmto predstavám porov. bližšie Kudláček J., *Vývin náboženských představ dávných Slovanov*, Příroda a společnost 1956, č. 3, 104—108.

n. 1. za úplne nesprávny. Iná je však už otázka, že už aj v 6. stor. východní Slovanovia mohli byť oboznámení s kresťanským náboženstvom, ktoré preniklo do najnižších vrstiev obyvateľstva. S kresťanským náboženstvom sa nepochybne oboznámili Antí, Sklavini, Rusi atď. pri svojich vojenských nájazdoch na Byzantskú ríšu. Okrem toho máme dnes k dispozícii aj pomerne značné materiály o existencii kresťanského náboženstva, o lude kultúry pohrebných polí čerňachovského typu, ako aj historické zprávy o existencii kresťanstva u niektorých barbarských kmeňov (Góti). Tak napr. sú známe bronzové krížiky v Inkermane, ktoré nepochybne môžu byť svedectvom o prenikaní kresťanstva v 5.—7. stor. n. l.¹³ E. A. Symonovič¹⁴ na základe výskytu bezinventárnych kostrových hrobov pri ovčiarni sovchozu „Pridneprovskij“ na dolnom Dnepri, orientovaných hlavne na západ, nastoľuje možnosť otázky, či nemožno spájať tento zjav s prijatím kresťanstva jednotlivými skupinami čerňachovského obyvateľstva už v 4. stor. n. l. Týchto niekoľko ukážok uvádzame ako doklad, že už pravdepodobne aj ľud kultúry pohrebných polí čerňachovského typu bol oboznámený v určitej miere aj s kresťanským náboženstvom. Nemožno však priniesť žiadne doklady o existencii monoteizmu u Slovanov v 6. stor. Dokonca vieme, že ešte ani na konci 1. tisícročia nepreniklo kresťanské náboženstvo ani so svojim monoteizmom ku všetkým Slovanom. Pohanské náboženstvo sa udržovalo ešte veľmi dlho aj po oficiálnom prijatí kresťanstva. Názor V. Poláka takto nijako nie je zdôvodniteľný. Okrem toho článok V. Poláka sa vyznačuje neznalosťou najnovších archeologických objavov staroslovanských božstiev a svätých, bez ktorých v žiadnom prípade nemožno hovoriť o staroslovanskom náboženstve. A túto skutočnosť pokladáme za ďalší závažný nedostatok v článku V. Poláka. Máme na mysli nález troch kamenných sôch, zobrazujúcich staroslovanské božstvá na nálezisku v Ivankovcy na Ukrajine.¹⁵ Výkopy z roku 1951 na mieste nálezu uvedených kamenných sôch umožnili konštatovať existenciu svätyne. Sídlište a svätyňu M. J. Brajčevskij a V. I. Dovženko¹⁶ datujú do obdobia 4.—6. stor. n. l. Poukazujú súčasne na analogické kamenné sochy na Podnestrovsku, jedným z ktorých je aj zbručský idol alebo Svantovit, zobrazujúci to isté božstvo ako ivankovská štvorhranná socha. V. Polák nepozná ani objav svätyne Perúna z Peryne pod Novgorodom.¹⁷ Z uvedených dôvodov nemohla byť správne hodnotená otázka náboženstva u starých Slovanov a z uvedených dôvodov mohlo aj dôjsť k nesprávnej interpretácii Prokopiovej zprávy o náboženstve Antov a Sklavinov. Nazdávame sa, že pri týchto otázkach stojí na správnom stanovisku V. Machek, ktorý východoslovanskú situáciu pokladá za totožnú s praslovanskými pomermi. V. Polák mal otázku staroslovanského náboženstva riešiť práve z tohto hľadiska. Za správny treba pokladať aj názor V. Machka o existencii hlavného boha, ktorý stál na čele

¹³ Porov. J. V. Vejmar, *O rabote Inkermanskoj ekspedicii*, *Kratkije soobščeniija Instituta archeologii* 1955, vyp. 4., 33.

¹⁴ E. A. Symonovič, *Pamiatniki čerňachovskou kultury na Nižnem Dnepre*, tamže, 44.

¹⁵ K nálezom v Ivankovcy na Ukrajine porov. V. I. Dovženko, *Drevneslavianskije jazyčeskije idoly iz s. Ivankovcy v Podnestrovije*, *Kratkije soobščeniija IIMK* 47, 1952, 136—142. M. J. Brajčevskij, *Drevneslavianskoje sviatilišče v sele Ivankovcy na Dnestre*, tamže, 52—1953, 43—53. M. Beranová, *K otázke vicehlavosti*.

¹⁶ M. J. Brajčevskij, V. I. Dovženko, c. d., 24.

¹⁷ K nálezom v Peryni pod Novgorodom porov. V. V. Sedov, *Drevneruskoje jazyčeskoje sviatilišče v Peryni*, *Kratkije soobščeniija IIMK* 50, 1953, 92—103. V. V. Sedov, *Novyje dannyje o jazyčeskom sviatilišče Peruna*, tamže 53, 1954, 105—108. J. Machnik, *Na sladach Peruna*, *Davna kultura* 1955, č. 3, 144—147.

ostatných božstiev. Je to idea vytvárania ústredného božstva, ktorá však v ničom nie je totožná s monoteizmom, ku ktorému Slovania dospeli až v súvislosti s prijatím kresťanstva.

Zaujímavá je krátka štúdia H. Bulína k otázke periodizácie dejín západných Slovanov v období feudalizmu. Správne uvádza, že staršie periodizácie jednotlivých oblastí podľa vonkajších hľadísk politických sú neupotrebitelné. Správne uvádza, že treba vychádzať zo všeobecných zákonov spoločenského vývoja, ako sa prejavujú vo vnútornom zložení spoločnosti, najmä vo výrobných vzťahoch, zodpovedajúcich určitému stupňu rozvoja výrobných síl (str. 88). Vo svojom článku však nepodáva ani jeden doklad z oblasti výrobných síl, čím jeho inakšie správna požiadavka je vlastne deklaratívna. Periodizačné predely buduje takto opäť na starších vonkajších politických hľadáiskách. Jeho periodizácia je preto kusá, lebo nevychádza z hlavných periodizačných momentov, odrážajúcich sa vo vývine výrobných síl. Za prvý základný predel pokladá H. Bulín 6. stor. alebo, ako hovorí, dobu definitívneho usadenia západného Slovanstva v jeho súvislých historických sídlach siahajúcich na západe až k Labe a Sále. Druhý dôležitý medzník v dejinách západných Slovanov kladie do začiatku 9. stor. Podľa jeho názoru v tomto čase najpokročilejšie zväzky kmeňov začínajú prerastať v prvé ranofeudálne štáty. Za taký pokladá aj Veľkomoravskú ríšu. Naznačené obdobie súčasne pokladá za obdobie raného feudalizmu, v ktorom u západných Slovanov za významný medzník pokladá koniec 10. stor. Prvú fázu označuje za dobu vzniku triednej spoločnosti a prvých ranofeudálnych štátov západoslovanských a druhú fázu ako obdobie upevňovania feudalizmu v týchto štátoch. Je jasné, že takáto periodizácia je veľmi všeobecná a okrem toho neodráža v sebe proces vývinu výrobných síl. V článku H. Bulína sa okrem toho nachádza niekoľko sporných tvrdení. Uvádza, že vojenské výboje na cudzom území, spojené s trvalým prisvojovaním nadpráce podmaneného obyvateľstva, majú za následok urýchlenú premenu spoločenského zriadenia smerom k feudalizmu a rýchle prerastanie kmeňových sväzov v ranofeudálne štáty. Len škoda, že H. Bulín neuviedol ani jeden príklad, kde by ranofeudálny štát mal vzniknúť podľa načrtnutej schémy. Takáto koncepcia je nesprávna už z toho dôvodu, že proces vzniku štátu redukuje na vonkajších činiteľov, ktorí sa v každom prípade neuplatňujú rozhodujúcim spôsobom. Napr. Huni na svojich nájazdoch si aj prisvojovali produkty nadpráce podmaneného obyvateľstva a predsa ich pobyt nikde nevedol ku vzniku ranofeudálnych štátov. Na základe uvedených vzťahov prisvojovania si nadpráce podmaneného obyvateľstva, prípadne ukladania daní vzniká známy zjav „vazalstva bez lénných vzťahov“ (K. Marx), avšak nikde nie počiatky ranofeudálnych štátov. Štátotvorný proces je omnoho zložitejší proces. Okrem toho v článku H. Bulína sa nachádzajú nepresnosti, ktoré ďalej oslabujú jeho jednotlivé tvrdenia. Tak napr. kategóriu „primores“ raz pokladá za reprezentantov ranofeudálnej aristokracie, inokedy zasa za rodovú šľachtu.

Za veľmi hodnotný príspevok pokladáme štúdiu J. Kudrnáča *Slovania na území bývalej Dácie*. Štúdia J. Kudrnáča je založená na publikovanej literatúre, avšak nijako neuberá na jej význame, lebo k tejto literatúre podáva svoj vlastný výklad, ktorý považujeme za správny. Na základe doteraz známeho materiálu sa J. Kudrnáčovi podarilo v Rumunsku rozlíšiť tri oblasti, a to dolnodunajskú, sedmohradskú a moldavskú. Pre sedmohradskú oblasť zaslúženú pozornosť venoval nálezom dvoch lúčovitých fibúl z Moresti z kostrového hrobu, ktoré sú datované do 6. stor.

n. 1. Je to bežný podneprovský typ lúčovitých spôn v 6. a 7. stor. n. l. Tento typ fibúl sa pripisuje spravidla Antom, k čomu sovietska archeologická a historická veda priniesla pomerne veľa dokladov. Ich slavinitu uznáva aj J. Werner. V uvedených sponách treba vidieť nepochybný doklad toho, že Anti, resp. prvky ich kultúry hlboko prenikali na Balkánsky polostrov ako jeden z najpodstatnejších kolonizačných elementov v staršom období.

K štúdiám, ktoré majú bezprostredný význam pre históriu, treba zaradiť štúdiu J. Poulika o nových slovanských výskumoch na Morave. J. Poulik dospel k názoru, že Slovania na Morave nie sú autochtóni. Poukázal na to, že na Morave neexistuje v doterajšom archeologickom materiáli genetická súvislosť pražského typu priamo v domácom prostredí s kultúrou laténskou alebo so staršími kultúrami. Toto treba v článku J. Poulika hodnotiť ako doteraz možné riešenie pôvodu najstaršej slovanskej keramiky na našom území, ktorá k nám prenikala z oblasti Zakarpatska. J. Poulik však nerieši a ani nenadhadzuje otázku pôvodu a genetických koreňov pražského typu. Ak táto kultúra na našom území nemá svoje genetické korene, potom je nepochybné, že ich musí mať niekde na inom území. Nazdávame sa, že korene slovanskej kultúry, ako aj všetkého Slovanstva treba nepochybne hľadať v oblasti východnej Európy. Závažný materiál, ktorý umožňuje sledovať korene kultúry historických západných Slovanov (pražský typ, potiský typ a iné), možno nájsť práve v oblasti východných Slovanov, odkiaľ prebiehal migračný proces všetkého Slovanstva. To znamená, že korene slovanskej kultúry treba nepochybne hľadať v tejto oblasti, ktorá sa súčasne v podstate kryla aj s oblasťou slovanskej pravlasti. O celej tejto problematike budeme však podrobne hovoriť v chystanej štúdií o etnogenéze západných Slovanov.

Ostatné štúdie V. Poláka, *Etnogenéza Slovanov z hľadiska jazykového, Slovenská pravlast z hľadiska jazykového, Praslovanská kultúra z hľadiska jazykového*, keďže neprinášajú nijaké nové podstatnejšie podnety, na tomto mieste nerecenzujeme. Sú napísané v poňatí starších názorov. Vidieť to najlepšie pri vymedzovaní územia slovanskej pravlasti, ktorá sa kladie do širokej oblasti Zakarpatska, hoci dnes sa už ukazuje, že slovanská pravlast sa v podstate kryla s východoeurópskou slovanskou oblasťou.

R. Turek podáva dobrý prehľad nového slovanského výskumu v Čechách.

V zborníku *Vznik a počátky Slovanů* zaslúži si pozornosť vynikajúca štúdia V. Fettera o telesnom vzhľade starých Slovanov na podklade antropologických výskumov. Na základe analýzy kostrového materiálu poukázal na to, že antropologický typ starých Slovanov po ich rozchode z pôvodnej pravlasti sa značne zmenil zmiešaním s obyvateľstvom iného rasového (plemenného) zloženia. Tvar mozgu u Slovanov z 10. stor. bol ešte dlhý, dolichoidný. Telesnú výšku starých Slovanov z 10. stor. určuje na 165–170 cm u žien o 7% nižšie.

Také sú hlavné problémy, ktoré sa riešia v I. zväzku zborníka *Vznik a počátky Slovanů*. Myšlienku vydávať takéto zborníky v rámci Slovenského ústavu ČSAV treba vrele privítať ako významnú pomôcku, ktorá by takto pohotovo informovala o najzákladnejšej problematike z oblasti slavistiky. Bolo by však potrebné, aby sa v tejto sérii odzrkadľovali nové názory na slovanský dávnovek a neregistrovali sa iba staré názory, traďované od doby Niederleho *Slovanských starožitností*. Treba, aby sa v zborníku smelo riešili nové problémy, aj keď sú v rozpore s ustálenými názormi niektorých vedúcich činiteľov v oblasti slavistiky, lebo len taká cesta môže byť plodná a najviac pomôcť v štúdiu problémov slovanských dejín a kultúry. Je to potrebné zvlášť u nás — v klasickej krajine štúdia slovanských otázok,

v krajine, ktorá dala vedeckému svetu takých významných vedcov, akými boli P. J. Šafárik a L. Niederle. Ak sa pozrieme na I. zväzok zborníka *Vznik a počátky Slovanů*, treba kriticky konštatovať, že sa v ňom nerieši vlastne nová problematika, ktorá tu nepochybne existuje. Skôr sa registrujú rôzne názory a mienky, teórie a dohady iných autorov. Z toho dôvodu sa nazdávame, že v budúcich zväzkoch bude potrebné riešiť vlastnú problematiku vzniku a počiatku Slovanov z nového hľadiska, a to z hľadiska štúdia vlastných hmotných prameňov archeologických, ako aj historických. Z toho dôvodu bolo by potrebné, aby sa v budúcich zväzkoch urobil starostlivejší výber jednotlivých príspevkov, ktoré by vyčerpávali problematiku v žiadúcej miere. Potom nemôže nastať toľko závažných chýb ako v tomto I. zväzku. No jednako treba I. zväzok tohto zborníka po zásluže hodnotiť najmä z toho dôvodu, že môže vyvolať plodnú diskusiu o problematike vzniku a počiatkov Slovanov.

J. Kudláček

SÖTÉR ISTVÁN, EÖTVÖS JÓZSEF. Vydalo Nakladateľstvo Maďarskej akadémie vied, Budapešť 1953. Strán 418.

Aj keď oneskorene, predsa aspoň stručne treba upozorniť na obsahlu monografiu Józsefa Sötéra (ktorý pred októbrovými udalosťami zastával funkciu zástupcu ministra školstva v Maďarsku) o významnom maďarskom romanopiscovi a politikovi Józsefovi Eötvösovi. V slovenskej vedeckej literatúre sa Eötvösovou osobnosťou zaoberala tragický zosnulá Alžbeta Göllnerová-Gwercková, ktorá sa zaoberala Eötvösovou osobnosťou predovšetkým po stránke jeho literárnej činnosti. Sötér sa podrobne zaoberá Eötvösom nielen na základe jeho literárneho odkazu románového, v ktorom zisťuje pokrokové tendencie a prístup k problematike, ale aj tú stránku jeho osobnosti, ktorá zaujíma aj nás, totiž pôsobenie Eötvösa ako politika a teoretika národnostnej problematiky. Eötvös mal ďalekosiahly vplyv nielen na riešenie kultúrnych problémov Uhorska v revolučnom roku 1848, ale aj o dvadsať rokov neskôr, keď sa stal tvorcom zákona z roku 1868. Sötér ukazuje v tomto smere Eötvösa ako pokrokového politika, ktorý však, najmä v školskej politike, nemohol pre odpor klerikálnej reakcie uskutočniť poštátne školstva v Uhor-

sku v najširšom rozsahu, čo spôsobilo vlastne aj skorú smrť štátnika a spisovateľa, ktorý by bol pri uskutočňovaní svojej národnostnej politiky pravdepodobne narazil aj na odpor feudálnych a buržoázných vládnúcich tried Uhorska. Sötér vo svojej knihe podrobne a z nového hodnotiaceho hľadiska analyzuje Eötvösovú štátnickú činnosť najmä v oblasti školskej, osvetovej a národnostnej a poukazuje na jeho pramene i na ťažkosti, ktoré sa mu stavali do cesty pri uskutočňovaní predsavzatí, ako boli okrem už zmienovaných problémov ešte aj zlomenie veľkého vplyvu katolíckej cirkvi, najmä v oblasti duchovného života Uhorska. Sötérová štúdia bude užitočná pre každého, kto sa zaoberá dejinami Uhorska v rokoch 1840—1870.

Bk

NEJSTARŠÍ ČESKÁ RÝMOVANÁ KRONIKA TAK ŘEČENÉHO DALIMI-LA. Na vydanie pripravili akad. B. Havránek a doc. dr. J. Daňhelka, historické poznámky napísal doc. dr. Zď. Kristen. Vydalo Nakladateľstvo ČSAV, Praha 1957. Strán 342 a 4 obr. prílohy.

Takzvaná *Dalimilova česká rýmovaná kronika* patrí medzi najstaršie jazykové a literárne pamiatky českého národa.

Vznikla na začiatku 14. stor. a jej autor okrem kompilovaného obsahu zachytil aj udalosti, ktorých bol priamym svedkom alebo sa aspoň stali za jeho života. Preto je tzv. *Dalimilova kronika* aj dôležitý prameň historický, a to nielen pre české dejiny, ale čiastočne aj pre slovenské, dotýkajúc sa na mnohých miestach aj historických udalostí, ktoré sa stali na Slovensku alebo v súvislosti s jeho najstaršou minulosťou. Keďže ide o rozsiahle literárne dielo vysokej umeleckej úrovne, ktorého autor žil v dobe vlády Václava II. a jeho syna a dožíval svoj život za prvých rokov vlády Jána Lucemburského a zápasov o český trón pred jeho nastúpením, pričom dával nepokryte najavo svoje dobové chápané české vlastenectvo vo forme odporu proti vzťahaniu sa vplyvu cudzincov v českej krajine, budilo pozornosť najmä v čase národného obrodzenia. Vtedy vykonalo značný a obrodzujúci vplyv aj na širšie vrstvy národa, ktoré sa vymaňovali spod škodlivých účinkov pobielohorskej katastrofy a vytvárali prvé nábehy k organizovaniu novodobého českého národa. *Dalimilova česká rýmovaná kronika* bola preto neraz vydaná a historický, literárnohistorický, ako aj jazykovedný výskum jej neustále venoval pozornosť, zisťujúc najmä okolnosti jej vzniku. Postupne sa autorstvo, ako aj pramene, z ktorých autor čerpal, a spôsob spracovania kroniky na podklade starších predlôh až na menej významné nejasnosti dostatočne preskúmali, pričom sa spoločenský dosah tejto pamiatky postupne zoslaboval. Znova sa stala tzv. *Dalimilova kronika* časovou v období druhej svetovej vojny. Akademič B. Havránek sa vtedy rozhodol pripraviť nové čitateľské vydanie, ktoré sa dostáva až teraz do rúk širšej kultúrnej verejnosti. Akademič B. Havránek prenechal vlastné editorské práce doc. dr. Daňhelkovi, ktorý sa venoval tejto úlohe s veľkou láskou a akribiou. Kritické vydanie *Dalimilovej kroniky* sľubujú obidvaja vydavatelia terajšieho

vydania pripraviť v budúcnosti. Za podklad terajšej edície vzali si vydavatelia tzv. *Lobkovický rukopis*, hoci pôvodne chcel akad. Havránek použiť tzv. *Viedenský rukopis*, pričom prirodzene prihliadol aj k tomuto rukopisu, ako aj k ostatným doterajším edíciám. Kvôli zaujímavosti treba uviesť, že doteraz bola *Dalimilova kronika* vydaná 12 ráz, naposledy roku 1948, čo iste svedčí o veľkej populárnosti tejto pamiatky. Terajšie vydanie je tzv. literárne. Doc. dr. Daňhelka okrem všeobecných edičných poznámok uvádza podrobné poznámky textové, ktoré ukazujú na veľkú starostlivosť, akú venoval príprave nového vydania kroniky. Historika budú prirodzene najviac zaujímať vysvetlivky, ktoré podáva doc. dr. Zd. Kristen. Najprv sa dotýkajú *Dalimilovej kroniky* všeobecne, zisťujú a preverujú údaje, najmä o autorovi, pričom doc. Kristen rieši niektoré doteraz nejasné alebo problematické údaje a tyrdenia vzniknuté v súvislosti s predchádzajúcimi vydaniami, najmä pokiaľ ide o použitie *Kosmasovej kroniky*, prípadne iných predlôh autorom *Dalimilovej kroniky*, z ktorých niektoré sú už nezvestné, ako napr. *Opatovický rukopis*. Podrobné vysvetlivky (str. 243—315) k jednotlivým miestam kroniky sú vyčerpávajúce a starostlivo vypracované, vidieť že autor pozná udalosti a dobu, ktorú zachycuje *Dalimilova kronika*. Tieto vysvetlivky sprístupňujú nové vydania *Dalimilovej kroniky* aj širšiemu kruhu čitateľov. K edícii je pripojený podrobný slovník, v zásade diferenčný, aby čítanie starej pamiatky bolo čo najviac uľahčené. Na záver treba konštatovať, že spolupráca jazykovedca a historika pri edícii povahy *Dalimilovej kroniky* sa ukázala byť veľmi úspešnou a plodnou, ale aj záväzne pripomínajúcou, že takáto spolupráca by sa mala vždy uskutočniť pri edíciách starých pamiatok našej minulosti.

Bk

WITOLD KULA, *SZKICE O MANUFATURACH W POLSCE XVIII WIEKU*. Wydalo Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1956, 2 zväzky, strán 870.

Známy poľský historik, ktorého práca sa zameriava najmä na obdobie začiatkov kapitalizmu v Poľsku, vydal ako prvý zväzok radu *Bádania nad dejinami priemyslu a robotníckej triedy v Poľsku* sborník 24 štúdií, z ktorých každá je monografiou jednej z poľských manufaktúr 18. stor. Kuloва práca nie je syntézou určitého obdobia v dejinách poľského priemyslu; autorovi išlo o zistenie pravidelnosti vývoja poľských manufaktúr 18. stor. podrobným rozborom dejín jednotlivých podnikov na celom území niekdajšej republiky; súčasne si postavil vedľajšiu úlohu vypracovania metodiky bádania v tomto smere, zvlášť namáhavej tam, kde je veľa archívneho materiálu. Obyčajne to totiž vedie k tomu, že historik poľského priemyslu 18. stor. musí pri svojej práci často používať stredoveké metódy. O týchto metodických predpokladoch autora informuje úvod, ktorý má do určitej miery splniť aj úlohu súhrnu. Okrem mnohých zovšeobecnení, ktoré sa v ňom nachádzajú, veľmi hodnotná práca W. Kulu nemôže nahradiť syntetickú prácu o poľských manufaktúrach, ktorej by sa podarilo vyzdvihnúť ich charakteristické črty na základe širokého pozadia dejín manufaktúry v Európe, čo v reprezentovanej práci chýba.

Vzhľadom na nové bádateľské metódy a bohatý pramenný materiál patrí práca W. Kulu do rúk každého historika zaoberajúceho sa problémom manufaktúr strednej a východnej Európy.

B. Z.

ZA NOVOU A LEPSÍ PRAHU. Dokumenty o činnosti komunistického klubu na pražskej radnici 1923—1938. Spraco-

val Václav Hlavsa. Vydala Archivní správa Ministerstva vnitra, Praha 1957. Strán 295 a 12 obr. príloh.

V publikácii *Za novou a lepší Prahu* sú zápisy o schôdzkach ústredného zastupiteľstva hlavného mesta nášho štátu z rokov 1923 až 1938, no nie v celej úplnosti, ale len pokiaľ ide o prejavy zástupcov komunistickej strany, resp. komunistického klubu v samosprávnom orgáne, ktorý bol rozhodujúcim činiteľom v komunálnej politike Prahy. Je isté, že zápisy o schôdzkach ústredného zastupiteľstva hlavného mesta Prahy majú pre štúdium politického a sociálneho vývoja Prahy v období buržoáznej republiky veľký význam a tvoria nesporne dôležitý prameň, aj keď, pravda, okrem nich si historik bude musieť všímať aj zápisy mestskej rady a ostatný materiál vzniknutý činnosťou nielen vlastných reprezentačných orgánov pražskej samosprávy, ale aj jej byrokratického aparátu. Prejavy zástupcov KSČ na pražskej radnici, resp. v ústrednom zastupiteľstve hl. mesta Prahy majú predovšetkým význam pre poznanie vývoja robotníckeho hnutia a odrážajú aj politiku KSČ v období rokov 1924—1939 nielen spod zorného uhla komunálnej politiky, ale aj vývoja vnútornej politiky ČSR, na ktorý mali prirodzene vplyv aj udalosti zahraničnej politiky. Okrem úvodu, v ktorom sa vysvetľujú dôvody, prečo došlo k vydaniu publikácie prejavov zástupcov KSČ na pražskej radnici v rokoch 1923—1938 a aké hľadiská sa uplatňovali pri ich zostavení, v prevažnej časti publikácie sú dokumenty (prejavy) počnúc vstupným hlásením predsedu komunistického klubu Fr. Nedvěda z 5. 11. 1923 po prvých voľbách do zastupiteľských sborov Veľkej Prahy podľa novej zákonnej úpravy o organizácii verejnej správy, až po dekrét Zemského úradu českého o pozbavení funkcií príslušníkov KSČ vo voľených orgánoch mesta Prahy v dôsledku zmenených politických pomerov po

čiasťočnej okupácii ČSR na jeseň 1938.

Dokumenty (prejavy) sú usporiadané chronologicky do troch častí. V prvej časti pod názvom Na obranu práv pracujúceho ľudu je 23 prejavov z obdobia dočasnej stabilizácie kapitalizmu v ČSR. Zástupci KSČ (Nedvěd, dr. Vacek, Šebesta, Svoboda, Beran, Hodinová, dr. Polák a dr. Bartošek) sa zaoberali najmä kritikou daňovej sústavy, reparáciami, okypťovaním obecnej samosprávy, stávkovými hnutiami, perzekúciou robotníctva a existenciou obytných kolónii v pražskom okolí. V druhej časti pod názvom Za chlieb a prácu pre tisíce nezamestnaných sú prejavy z rokov 1929—1934, teda z obdobia krízy kapitalizmu u nás. V tomto období si zástupci KSČ na pražskej radnici vo svojich prejavoch sústavne všimali okrem všeobecných politických otázok problémy nezamestnaných a začali boj proti prvým prejavom fašizmu a vyslovovali dôveru v lepšiu budúcnosť robotníckej triedy a v jej víťazstvo. V tomto období sa opäť najčastejšie ozýval v ústrednom zastupiteľstve pražskom dr. Vacek a okrem neho J. Krosnář, ktorí uplatňovali už požiadavky KSČ v zmysle jej nového vedenia po roku 1929. V tretej časti pod názvom Za jednotný front proti fašizmu a na obranu Prahy sú publikované dokumenty z obdobia rokov 1934—1938. Okrem prejavov, týkajúcich sa sociálnej politiky mesta Prahy i ČSR, sú tu prejavy, ktoré v súhlase s politikou KSČ sú bojovne zamerané proti všetkým prejavom fašizácie v našom verejnom živote, ako sa vyskytovali najmä v živote Prahy, pričinením strán združených v Národnom zjednotení. Aj v tomto období reprezentujú politiku KSČ na pražskej radnici predovšetkým ss. dr. Vacek a Krosnář.

Prí publikácii týchto prameňov mal vydavateľ venovať aspoň informatívnu pozornosť aj niektorým otázkam, ktoré úzko súvisia s uverejnenými prameňmi. Urobil tak v poznámkovom aparáte pri-

pojenom na konci publikácie. Tam sú uverejnené aj ďalšie dokumenty, ktoré majú vzťah k niektorým závažným otázkam prerokovaným v ústrednom zastupiteľstve pražskom, najmä pokiaľ ide o politiku vo veci riešenia nezamestnanosti. Jednotlivé prejavy sú vždy uvedené so stručným vysvetľujúcim textom a dátumom, kedy bol prejav prednesený, a jeho autor. Bolo by sa žiadalo, aby vydavateľ v úvode vysvetlil podrobnejšie spôsob výberu prejavov. Aj údaj o archívnom uložení zápisníc, z ktorých čerpal publikovaný materiál, bol by býval žiadúci.

Bk

VOPROSY ISTORII 1956, Č. 11, 12.

V posledných dvoch číslach časopisu sovietskych historikov z roku 1956 je uverejnený rad článkov a štúdií o dejinách národov Sovietskeho sväzu. Upozorňujeme najprv na články zo sovietskeho obdobia.

Článok V. P. Nasyrina, uverejnený vo Voprosoch istorii (roč. 1956, č. 5), vyvolal v časopise diskusiu o otázkach charakteru, foriem a metód socialistických premien v národnom hospodárstve mladého sovietskeho Ruska. L. M. Spirin sa v článku *O prvých socialistických reformách v priemysle Sovietskeho Ruska* (č. 11) zaoberá etapami znárodňovania priemyslu v sovietskom Rusku koncom roku 1917 a začiatkom roku 1918, rozoberá príčiny konkrétnych foriem tohto procesu, faktory, ktoré ho brzdili a ktoré mu napomáhali. Polemizuje s Nasyrinom o otázke úlohy „Sovnarchozov“ v prvej polovici roku 1918 a osvetľuje aj funkciu robotníckej kontroly, považujú ju za formu štátneho kapitalizmu.

Z dejín národov SSSR sovietskeho obdobia je tu ďalej krátky materiálový článok A. D. Cholodenina *Z dejín boja pracujúcich Donbasu proti nemeckým okupantom* (č. 12), ktorý sa líši od do-

terajších prác sovietskych autorov o podobnej problematike prísnejšou fundovanosťou záverov archívnym materiálom.

Parciálnym otázkam obdobia príprav Októbrovej revolúcie je venovaný článok D. A. Cejtlina *Petrohradské fabricko-závodné výbory vo februári-októbri v r. 1917* (č. 11). Rozoberá prácu a význam týchto výborov, ktoré boli jednou z foriem organizácie robotníckej triedy v Rusku v tomto období. Z tohto obdobia, obdobia od februárovej do Októbrovej revolúcie zaoberá sa parciálnou, doposiaľ nerozpracovanou otázkou A. N. Acarkin v článku *Vznik Sväzov robotníckej mládeže v Petrohrade a v Moskve* (č. 12).

S dejinami národov SSSR veľmi úzko súvisia články o živote a diele V. I. Lenina, ktoré v poslednom čase stále viac nachádzame v sovietskej odbornej tlači. G. V. Petriakov (č. 11) rozširuje doterajšie znalosti o činnosti V. I. Lenina v Poľsku novými materiálmi z archívu ústavu marxizmu-leninizmu, a to na úseku usmerňovania a riadenia Pravdy (v rokoch 1912—1914). Závery o neúnavnej a veľmi dôležitej Leninovej práci pri usmerňovaní politického profilu nových masových novín ruských bolševikov, o jeho starostiach s najmenšími otázkami tlače a rozširovania novín dokladá bohatým materiálom, najmä z Leninových dopisov redakcií Pravdy.

Z obdobia feudalizmu okrem kratšieho článku V. D. Dmitrijeva (č. 12) o daňovom systéme v strednom Povolží („jasačnoje obloženie“) je tu obsiahla štúdia N. L. Rubinštejna *Roľnícke hnutie v Rusku v druhej polovici XVIII. stor.* (č. 11). Na základe doterajšej bohatej literatúry a vlastných výskumov hodnotí príčiny, charakter, formy a dôsledky roľníckych vystúpení v druhej polovici 18. stor. Ukazuje na ekonomicko-sociálnu podmienenosť rozsahu a intenzity tohto napätého triedneho boja, ktorý kulminuje roľníckou vojnou v rokoch 1773—1774. Ukazuje aj faktory, ktoré podmie-

nili postupne prerastanie vystúpení proti jednotlivým feudálom na boj proti samým základom nevoľníctva. Rozoberá aj význam a miesto ideového ducha v tomto boji roľníckych más. Časove sem patri aj článok N. I. Staščuka *Slobodná tlačiareň Rachmaninova v Tambovsku* (č. 12). Informuje v ňom čitateľa o osudoch tejto tlačiarne (založená roku 1798) a o jej význame v šírení pokrokovej literatúry (najmä Voltaira).

Zaujímavé sú články z 19. stor. Je tu štúdia talianskeho historika D. Bertího *Vzťahy medzi Ruskom a talianskymi štátmi (od konca 18. stor. do roku 1860)* (č. 12). D. Berti o tejto problematike vydal nedávno rozsiahlu knihu a v štúdií vo Voprosoch istorii iba zhrňa svoje závery. Bez toho, aby si všimol sociálnu podstatu zahraničnej politiky ruského cárizmu a jeho pomeru k revolučnému hnutiu v Taliansku, rozoberá diplomatické vzťahy a najmä postoj Ruska voči záujmom talianskych štátov v európskej politike. Ďalšie články z obdobia 19. stor. sa týkajú ideových otázok ruskej spoločnosti a potom dejín robotníckeho hnutia. Nové údaje z materiálov štátnych orgánov uvádza I. A. Fedosov v článku *Z dejín spoločenského hnutia v Rusku koncom tridsiatych rokov 19. stor.* (č. 12). Ukazujú, že aj v dobe najbezuzdnejšej cárskej reakcie v období značného úpadku revolučnej vlny v ruskej spoločnosti, hoci veľmi skryto a izolovane, šíрили sa revolučné protiviládne nálady. Nachádza dokumenty v pokusoch revolučnej agitácie v širšom rozsahu a organizovania tajných revolučných spolkov.

Z článkov o dejinách robotníckeho hnutia a šírenia marxizmu v Rusku si zasluhujú pozornosť predovšetkým články o G. V. Plechanovovi, I. B. Míndliin *(Prechod G. V. Plechanova od národnictva k marxizmu, č. 12)*, zdôrazňuje, že sa neprávom obchádza činnosť a ideologické dedičstvo začiatočného obdobia pôsobenia Plechanova, ktorý „prvý zdvihol prápor marxizmu v Rusku“, hoci

v neskoršom období otvorene zradil aj ním samým prebojovávané marxistickej pozície. Podrobnou analýzou ideologickej evolúcie u Plechanova v sedemdesiatych a začiatkom osemdesiatych rokov ukazuje, ako sa utváral jeho prechod z pozícií národnictva k marxizmu, dovŕšený založením skupiny Oslobodenie práce (1883). Polemizuje s tými autormi, ktorí ignorovali revolučný charakter národnictva sedemdesiatych a začiatkom osemdesiatych rokov. Druhý článok je venovaný úlohe G. V. Plechanova v medzinárodnom socialistickom hnutí v rokoch činnosti skupiny Oslobodenie práce (V. A. Smirnovová, *G. V. Plechanov v medzinárodnom socialistickom hnutí (1883—1900)*, č. 12). Ju. N. Trykov (*Začiatky rozširovania marxistickej literatúry v Jaroslavskej gubernii*, č. 12) informuje čitateľa o rozsahu a formách šírenia marxistickej literatúry v Jaroslavskej gubernii v rokoch 1874—1895. A. I. Arenštejn v článku *Tlačiareň leninskej „Iskry“ v Baku* (č. 11) rozoberá ťažkosti s tlačením a transportovaním časopisu Iskra, Leninové plány založenia tlačiarne v samom Rusku a činnosť Bakinskej filiálky zahraničnej tlačiarne boľševikov. Autor zhromaždil množstvo roztrúsených údajov a dosť úplne vykreslil nielen činnosť Bakinskej filiálky, ale aj systém jej spojenia so zahraničným centrom, jej význam pre šírenie marxistickej tlače v rokoch 1901—1903. M. S. Volin rozoberá *Vznik boľševizmu ako politického smeru a politickej strany* (č. 11).

Z dejín Ruska obdobie imperializmu okrem článku A. N. Chejfeca *Revolučné vzťahy ruského a čínskeho ľudu začiatkom XX. stor.* (č. 12) nachádzame tu ešte štúdiu A. Ja. Avrecha *Stolypinský bonapartizmus a otázky vojenskej politiky v III. Dume* (č. 11).

*

V týchto dvoch číslach *Voprosy istorii* je niekoľko článkov aj o dielových otázkach svetových dejín.

Často pertraktovaných zásadných otázok sa dotýka diskusný článok A. P. Okladnikova a P. I. Borískovského *O čase a podmienkach vzniku („stanovnenija“) ľudskej spoločnosti* (č. 11). Celý článok, v ktorom sa autori snažia odpovedať na nastolené otázky, je polemicky zahrotený proti názorom sovietskeho historika B. F. Poršneva. Poršnevovu koncepciu pôvodu človeka a spoločnosti (*Voprosy istorii* 1955, č. 5; *Sovietskaja etnografia* 1955, č. 1) považuje za idealistickú, nakoľko neuznáva „súvis medzi svetom zvierat a človekom“. Najviac pozornosti venujú otázkam prechodného obdobia od živočíšnej ríše k ľudskému stavu ako obdobiu zhromažďovania novej kvality.

O *oslobodzovacej vojne španielskych kolónií v Amerike (1810—1826)* prinášajú mnoho zaujímavého materiálu v kolektívnom článku (č. 11) M. S. Aľperovič, V. I. Jermolajev, I. R. Lavreckij a S. I. Semenov.

Článok do diskusie o problémoch revolúcie v Nemecku v rokoch 1918—1919 uvereňuje V. F. Šelike (*O niektorých problémoch revolúcie v Nemecku v r. 1918—1919*, č. 12). Polemizuje s Ja. S. Drabkinom (*UI*, 1956, č. 5) v otázkach periodizácie revolučných udalostí, úloh Novembrovej revolúcie a charakteru marcových bojov v Berlíne.

Stať rumunského historika M. B. Roľlera hovorí o vplyve Októbrovej revolúcie na rumunskú armádu (*Revolučný boj rumunských námorníkov koncom r. 1917 — začiatkom 1918*, č. 11).

Nakoniec upozorňujeme na poznámky V. M. Tarasovovej (*Neuverejnený Turgenovov rukopis „Poznámky ku knihe M. Korfa, Žizň grafa Speranskoho“* (č. 11) a talianskeho historika B. Andresa (*Engelsova brožúra a leták v roľníckej otázke*, č. 12), ako aj niekoľko *Listov redakcii*, v ktorých autori prác polemizujú s recenzentami (č. 11, 12).

*

Bohatá je rubrika *Historická veda* v SSSR v č. 11. Nachádzame tu kritickú poznámku V. M. Selunskej *O kandidátskych dizertáciách dejín kolektivizácie poľnohospodárstva v SSSR* (v rokoch 1947—1956 bolo v SSSR obhájených 250 kandidátskych prác s touto problematikou; z nich 53 z dejín boja strany za uskutočnenie úplnej kolektivizácie a likvidácie kulactva ako triedy), zprávy o práci historikov v Minsku, Stalinabade a Tbilisi (č. 11) a zprávu o priebehu diskusie v redakcii časopisu *Voprosy istorii* o otázkach dejín letectva v SSSR (č. 11). V č. 12 T. K. Uchmylovová informuje čitateľov o rozsahu a osudoch archívu G. V. Plechanova. V tom istom čísle je zpráva z diskusie o charaktere hnutia na Kavkaze v dvadsiatych až päťdesiatych rokoch 19. stor. a redakčný článok k sedemdesiatke J. A. Kosminského.

Zaujímavé sú aj rubriky *Historická veda v zahraničí*. Sovietsky čitateľ nachádza v nich informácie o zahraničných bibliografiách všeobecných dejín (G. G. Kričevskij, č. 11), o štruktúre a úlohách medzinárodných organizácií historikov-spezialistov (č. 12) a obsiahlu zprávu L. I. Gincberga o troch ročníkoch západonemeckého časopisu *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* (č. 12).

*

Obsiahle a pestré sú rubriky historiografie a recenzii. Z problematiky zahraničnej historiografie je tu článok S. I. Kuznecovovej a B. J. Štejna *Anglická a*

americká historiografia Októbrovej revolúcie a občianskej vojny v Rusku (č. 11). J. J. Popovova hodnotí články z najnovších dejín v *Učených zápiskoch* vysokých škôl SSSR za roky 1945—1955 (č. 11). Ďalej je to článok *Otázky charakteru reformácie a roľníckej vojny v Nemecku v sovietskej historiografii posledných rokov* (O. G. Čajkovská, č. 12).

Z domácej a zahraničnej literatúry o dejinách národov SSSR sú recenzované *Očerki istorii Mordovskoj ASSR*, zv. I. (č. 12); *Očerki istorii SSSR. Period feudalizma XVII. v.* (č. 11); M. V. Ptucha, *Očerki po istorii statistiki v SSSR*, zv. I. (č. 12); K. A. Pažitnov, *Očerki istorii tekstilnoj promyšlennosti dorevolucionnej Rossii. Šerstannaja promyšlennost* (č. 12); Ju. Petrov, *Vojennyje komisary v gody graždanskej vojny (1918—1920 gg)* (č. 12) a J. S. Gardin, *Sovietskaja Korelija v gody vosstanovitel'nogo perioda (1921—1925 gg)* (č. 11).

Z recenzovanej literatúry všeobecných dejín uvádzame aspoň niektoré názvy kníh: *Istorija Poľši*, zv. I.—II. (č. 11); J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours* (č. 11); *Documente privind istoria Romíniei*, zv. I.—IX. (č. 12); A. V. Jefimov, *Očerki istorii SŠA* (č. 12), A. I. Neusychin, *Vozniknovenije zavisimogo krestjanstva kak klassa rannefeodal'nogo obščestva v Zapadnoj Jevrope VI.—VIII. vv.* (č. 12); Chani Goro, *Istorija japonskogo naroda* (č. 12).

F. Gondor